

КАТЯ БАКЪРДЖИЕВА

60 ЕСЕТА
ЗА ВАС,
УЧЕНИЦИ!

Варна
2004

© Катя Бакърджиева — автор, 2004

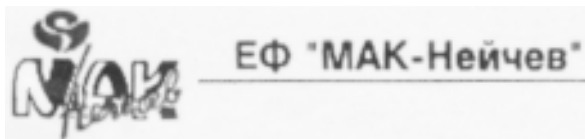
Рисунка на корицата: Сия Николова

Предпечатна подготовка: Йорданка Богдева

Издателство: СЛАВЕНА

ISBN 954-579-422-4

**СЪРДЕЧНА БЛАГОДАРНОСТ
КЪМ
МОЯ СКЪП УЧЕНИК
НЕЙЧО НЕЙЧЕВ**



**С ЧИЕТО СЪДЕЙСТВИЕ
ИЗЛИЗА
ТАЗИ КНИГА**

Есето като лична размисъл върху тематично поставен проблем от различно естество, е вид литературно съчинение-разсъждение, с което учениците все още трудно се справят. Бедна е житейската им практика, не са напълно овладени особеностите на художествения и публицистичен стил, трудно съчетават емоционалното с рационалното начало при написването на есе, чиято специфика не са добре опознали.

Настоящият сборник не съдържа теоретични постановки за есето като вид писмено литературно съчинение, каквито теоретични насоки учениците могат да намерят в други методически помагала. Предлагаме само примерни авторски есета.

Тези есета са с различна тематика: патриотична, нравствена, екологична; разработки върху сентенции на древни философи върху изучавани литературни творби; както и върху отношенията учител-ученик.

Една част от есетата са съобразели с възрастовите особености на учениците от средния курс, други — с възможностите на гимназиста.

На места е използвано „аз“ — повествование за акцентуване върху личното становище на автора. Но и в останалите случаи личната позиция по разглеждания проблем е ярко подчертана.

Считаме, че есетата в сборника ще бъдат полезни като варианти — в методическо отношение, а и като четива за широката читателска публика.

ЗНАЙ

СВОЯ

РОД

И

ЕЗИК

С КАКВО БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ И КУЛТУРА УТВЪРЖДАВАТ САМОЧУВСТВИЕТО НИ НА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ

Моят малък народ на Балканския полуостров с древно минало ме кара да се гордея! Нашите предци са изградили своя държава още през II век. пр. Хр. Един от най-древните цивилизовани народи — не тюркско племе на чергари, а индоевропейски народ със своя материална, стопанска и духовна култура, с развита държавна уредба. Стари източници твърдят, че това е народ, „който имаше всичко, което е пожелавал“. „Многочислен и безброен“, основал три държави — край планината Имеон в Памир, Велика Кубратова България и Аспаруховата държава. Народ, оставил в цял свят следи със своето название „булгар“.

Аспарухова България се утвърждава с държавническата си и военна уредба, със стабилни градове, стопанска и търговска дейност и успява да противостои на могъщата Византия. Гордея се, че България е една от силните и авторитетни държави в Европа много преди там да се формират днешните европейски държави. Далновидните владетели Омуртаг, Крум, Симеон, Иван Асен, Иван Александър прозорливо укрепяват мощта на държавата.

След приемането на християнството от княз Борис I са приети и учениците на Кирил и Методий, а това прави моята страна високо издигната духовно. Гордея се с това, че в далечния IX век Кирил Философ създава славянската азбука и излита „като орел“ срещу догматиците-триезичници, като ги оборва с думите: „Не пада ли от Бога еднакво дъжд за всички? Също

слънцето не грее ли еднакво за всички? Не дишаме ли еднакво въздух?“ Неговите прогресивни и демократични идеи се разпространяват в моята България и от там — и из други страни.

Старобългарската култура е уникална — носи светски характер с прославата на словото, което „кърми човешките души“. Велико е прозрението на Кирил: „Голи са без книги всички народи“.

Дълбоко хуманна е апокрифната книжнина, проникнала и в Европа, дръзко е учението на богомили-те, изгаряни на клада заради бунтарските си идеи. Не ги унищожават огънят — от тук те тръгват към Европа.

Будният мой народ ражда таланти. Още преди европейския ренесанс ние имаме своя. Боянската църква е зографисана ренесансово, по-късно реализма в изкуството утвърждават Кольо Фичето, Захари Зограф, майстор Манол. Византийското и османско иго не сломяват народа ми. Бунт след бунт, хайдушки глави на кол, но българският ген е жив. Няма българска държава, но има български училища, читалища, възрожденска литература.

Паисий пише своята безценна история, Чинтулов зове: „Всички на оръжие!“ Ботев открива, че „тоз, който падне в бой за свобода, той не умира!“ А Левски е прозрял: „Ако спечеля, печели цял народ, ако загубя, губя само себе си“. Вазов изрича, че тази пъстра и богата земя е „земя, пълна с добрини“.

През много страдания, войни, недоимък премина моят народ, успя да се пребори с недостатъците на социалистическата система и пое пътя към демокрацията. Вярвам, че ще преодолее трудностите и ще докаже, че наистина сме между първите в света по

интелект. Мои връстници печелят международни конкурси и прославят народа ни.

Гордея се и със самобитното родно изкуство, което шества по света. Рее се из космоса гласът на Валя Балканска, не слизат от световните сцени оперни певци, народните ни песни се приемат с овации. Спортите ни също са сред първите. Постиженията на български учени печелят признания в световната наука.

Мога ли да не се гордея, че съм син на един талантлив добродетелен и дружелюбен народ, който иде от вековете и ще пребъде във вековете!

„НЕКА, НО НИЙ ЗНАЕМ, ЧЕ В НАШТО НЕДАВНО ИМА НЕЩО НОВО, СВЕТИ НЕЩО СЛАВНО“

Гордея се с моята древна и млада родина. Тя е една от най-старите държави в света, прабългарите са основатели на три държави!

Моят народ е преминал през бури и огън, дал е много на световната цивилизация. Златните съкровища, открити в нашия край, са най-старите в света. Прабългарският календар е в основата на съвременния европейски.

Славата на моята родина се носи и след основаването на Дунавска България от Аспарух — син на Кубрат от рода Дуло, създател на Велика България край Волга. Славни български царе са утвърдили престижа на нашата държава — Крум, Омуртаг, Борис, Симеон, Иван Александър, Самуил са били сред

авторитетните владетели в Европа.

Още през IX век разцъфтява епохалното дело на братята Кирил и Методий. Имаме Златен век на българската книжнина! У нас се развива просвета тогава, когато в Европа са малко грамотните хора. И до днес нашият народ единствен в света има празник на просветата и културата!

Моят непокорен и свободолюбив народ доказва, че не загива българското племе — въпреки вековните робства — византийско, османско... Буден е бил българският дух в годините на турската робия. „Поради що се срамиш да се наречеш българин?“ — призовава Паисий Хилендарски в знаменитата си „История славянобългарска“. „Знай своя род и език“ — поучава хилендарският монах. И там, в тъмната епоха, закипява новобългарската култура. Децата учат в български училища, издават се български вестници, появява се театърът, читалищата стават огнища на култура. Петко Славейков, Добри Чинтулов, Любен Каравелов, Христо Ботев, Иван Вазов са автори на забележителни творби. И всичко е изпълнено с революционен дух. Славата на хайдути и бунтовници се разнася по цялата наша земя. През трагичните, но славни дни на Април 1876 г. въстаниците загиваха с чест, доказвайки, че са синове на героичен народ. Опълченците удържаха върха на славата — Шипка, биха се „като скали твърди“, посрещайки „желязото с железни си гърди“, готови за саможертва, биейки се „ведно живи и умрели“. Тяхната слава, „дивна като някой ек“ и до днес се носи „от урва на урва и от век на век“ — написа вдъхновено Вазов.

И днес българската слава се носи по света. Певците

Борис Христов, Николай Гяуров, Райна Кабаиванска, Гена Димитрова са пели по всички оперни сцени в света. Спортистите ни завоюват много първи места на престижни състезания. Бащата на компютъра е българинът Джон Атанасов. Наши младежи са на челни места в редица конкурси на световни равнища. Съвсем скоро варненски ученици бяха наградени на международно състезание по екология в САЩ, където са участвали със собствен филм.

Аз мисля, че днешният българин ще защити миналата слава на България въпреки трудностите, които преживява моята родина. С трудолюбие и упоритост, с достойнство и гордо вдигната глава!

Проучвания доказват, че българите са втори по интелект в света и са между най-древните народи, поставили началото на цивилизацията.

Гордея се, че моята родина е България! Страната, родила титаните Ботев и Левски, преодоляла трудни исторически периоди, преборила се с чужди нашествия, с фашизъм и тоталитаризъм, върви смело по пътя на демокрацията. Нейната светла някогашна слава ще я изведе напред и нагоре, към щастливи бъднини!

КАК ХУБАВО СИ ТИ, ОТЕЧЕСТВО!

„Обичам те, мое мило отечество! Обичам твоите балкани, гори, сипеи, скали и техните бистри и студени извори!“ „Ти си оная благословена земя, която цъфти, която е пълна с нежност, със сияние и величие!“

Тези думи на Любен Каравелов са и мои. Тази чудна

страна — България — това е Черно море със своята синя безбрежност, това е Стара планина — закрилница на хайдутите и бунтовници, това са гордите Рила и Пирин, Родопите с легендите за Орфей. Не случайно Алеко Константинов написва фейлетона „Какво, Швейцария ли?“, за да докаже, че природата на България е не по-малко величествена от тази на прочутата Швейцария. А Вазов възкликва: „Отечество любезно, как хубаво си ти!“. Възславя онези „Родопи горделиви — грамада вековечна“, както и усоите на Стара планина. Одухотворява природата, пред която се покланя: „Поклон, скали, води! Поклон, ели гитанти!“. За поета природата е свързана с любовта към родината, от където иде коренът на човека, създаден, за да твори добро.

Връзката между красотата на родната природа и борбите за свобода открива и Христо Ботев. В гениалната строфа из „Хаджи Димитър“ в едно четиристишие са описани няколко картини:

Настане вечер, месец изгрее,
звезди обсипят свода небесен,
гора зашуми, вятър повее —
Балканът пее хайдушка песен.

За мене красотата на родната природа е свързана и с моето Черно море. Вълните му играят на гоненица, а над тях се носи металният грач на чайките, размахали криле над волната морска шир, върху която плуват хиляди искрици като светулки — слънцето се къпе като живо в морето...

Гордея се, че съм се родила в страна приказно красива!

МОЯТА РОДИНА

За всеки човек родината е тази земя, в която той се е родил, проходил, проговорил и изрекъл най-скъпата дума „мама“. Родината дава на човека всичко добро, което притежава. Родният край е свързан с най-близките, с приятели, със свидни спомени, които остават в сърцето му за цял живот.

Моята родина — това е Черно море със своята синя безбрежност, това е Стара планина — закрилница на хайдутите и борци, това са гордите Рила и Пирин, Родопите с легендите за Орфей.

Гордея се с моята древна и млада родина. Тя е една от най-старите държави в Европа, а прабългарите са основатели на три държави в света.

Моят народ е преминал през бури и огън, дал е много на световната култура. Златните съкровища, открити в нашите земи, са най-старите в света.

Нашият народ е духовен народ. Още през IX век тук разцъфтява великото дело на братята Кирил и Методий. Не случайно ние имаме един Златен век на българската книжнина. Развива се просветата у нас, когато в Европа са малко грамотните хора. И до днес нашият народ единствен в света има празник на просветата и културата.

Нашият народ доказва, че е талантлив. Много са певците, спортистите, дейците на науката, прославили родината ни по целия свят. Проучванията доказват, че българите са втори в света по своя интелект.

В моята родина се родиха и загинаха титаните Левски и Ботев и много други верни народни синове, борци за нейната свобода.

Гордея се, че моята родина е България. Гордея се, че и днес нашият народ преодолява трудностите в живота с упорита твърдост и оптимизъм, за да изведе родината ни към щастливи бъднини.

БУДИТЕЛИ НАРОДНИ!

Народ, който единствен в света има празник на просвещението! Народ, който единствен в света има празник на просветителите си, наречен Ден на Будителите! Названието му иде от глагола „будя“ — т. е. пробуждане на духа, за да засияе божественото начало у човека.

Един древен народ — нашият, българският! Опитите да бъде покорен и заличен от лицето на Земята са се оказвали безуспешни. Защото е притежавал възвишеност на духа, защото е имал своите духовни учители. Будители е нарекъл онези, които през тъмната епоха на робството са сеели просвета и култура.

Първият — Хилендарският монах, изрекъл знаменателните слова „Българино, знай своя род и език!“. По него — несломимият Софроний Врачански, недообесен и недоубит, прокълел на камък да стане оная ръка, която открадне свещената Историйца... После оная невероятен чернокапец, понесъл в дисагите си безценни съкровища — книгите, за да ги разнася по села и по паланки — отец Матей Преображенски — Миткалото. И множество монаси, обучавали българските азбукарчета на четмо и писмо в килийните училища. И образовани млади патриоти, разнасящи

идеите на европейския ренесанс, за да посеят в сърцата на робите мечтата за лелеяната свобода.

Те са цяла плеяда — Будителите на Възраждането! Петър Берон — бащата на знаменития буквар, Неофит Рилски — създател на първата българска граматика, вестникарят Иван Богоров, фолклористите братя Миладинови, просветителите на духа — Петко Славейков, Георги Раковски, Константин Фотинов, Васил Априлов, Райко Жинзифов, Иларион Макариополски, братя Георгиеви и още, и още... Наред с тях — първите български писатели от тая светла епоха — Васил Друмев, Добри Войников, Любен Каравелов, Добри Чинтулов, титанът на гениалното перо — Христо Ботев, пречистият създател на комитетите — Васил Левски.

Паралелно с борбата за самостоятелна българска църква кой наш възрожденец не е ратувал за модерно светско образование, за самобитна българска култура, която се е развивала и процъфтявала под носа на духовно ленивия османец. И училища, и читалища, а в тях — книги и вестници, и театрални представления в малка класна стая...

Забележете — преди да бъдат идеолози, писатели, публицисти, народните будители са били учители. Защото са съзнавали, че само просветеният народ, прогледнал духовно, може да вземе в ръце съдбата си.

Колко са ни нужни и днес в нелеките ни времена тяхната нравствена сила и възвисеност на светлия им дух, безкористната им всеотдайност и любов, отдадени на народа!

Поклон пред вас, будители народни! Нека се множат следовниците ви и сега, и в бъдното!

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА НА ЧУЖДНИЯ СВЯТ

Моят свят — това е моят роден дом, роден град, отечеството. Моят свят са родителите, братя, сестри, роднини, съученици и приятели. Свиден ми е моят свят, защото е свързан със спомените за детството и юношеството, с радостни семейни празници, с морала и миналото на моя славен народ.

Този свят остава завинаги у човека с всичко скъпо, съкровено у всекиго, роден и израсъл от своите корени. Може да е живял в бедна колиба, да не е притежавал богатства, но е запазил светли спомени за доброта и етичност, внушавани от родителите спомени, които не се забравят.

Но човек винаги се стреми и към предизвикателствата на някакъв чужд, непознат свят. Той си го представя като приказно красив, примамлив, където лесно се постигат мечтите, където лесно и бързо се печелят пари. Това го кара да се устреми към тоя свят и да търси там нещо ново и измамно. Успява ли? Понякога да, понякога не. Никога мечтите не се сбъдват отведнъж с магическа пръчка. Чуждият свят си остава чужд и трудно се свиква с неговите нрави и обичаи. Наши сънародници, заминали в чужбина, разказват колко нелеко са привикнали към емигрантството с чувството, че не са свои в чуждите земи сред чужди хора, където пробиват път с къртовски труд. Уверили са се, че там съвсем не се забогатява лесно и бързо, а носталгията по родината остава завинаги...

Но има и други предизвикателства към непознати светове. Това са желанията и амбициите на търсещите хора, които искат да видят или да открият нещо

ново. Те не тръгват да печелят богатства. Това са неспокойните души и умове на откривателите. Те искат да докажат величието на човека, като проучат древни паметници, тайни на земята, флората и фауната на непознати земи.

Свидетели сме и днес на „чудаци“, които обикалят света с велосипеди, летят с балони, престояват в пещери или се катерят по недостъпни върхове. Те са гордостта на човечеството. Между тях са и космонавтите, които са се устремили към предизвикателствата на вселената, предизвикателства пред човешкия ум и човешкия дух.

Чуждият свят като примамка за по-добър живот не може да замести родината. Много от забогателите с много труд и усилия там не забравят родната страна. Даряват суми или обзавеждат тук детски домове, болници и др., защото им е свиден споменът за отечеството, защото са негови чеда.

А другият вид предизвикателства, породени от интерес към науката и разгадаване на тайни от миналото и съвременното, от живота на вселената, са доказателства за устрема към прогреса.

А колкото до българина, попаднал в чужд свят, той си остава все такъв хомо луденс, търсец и откривач. Да си спомним за бащата на компютъра — българин, за българина, който опакова сгради, друг, който ръководи опазването на всички мостове в Нюйорк, за още един, който с гумени мускули се катери по невероятно високи сгради... Той е превърнал чуждия свят в свой, смайвайки го със способности и жилав ген на интелект и интелигентност. Син на юнашко племе, което е шествало по света от древни времена и все е смайвало с нещо чуждия свят...

АЛИЕНАЦИЯТА

Когато ни възпитавахте социализмът, това понятие — отчуждението — се свързваше с „мръсната“ капиталистическа действителност, където човекът се отчуждавал и живеел сам за себе си. Алеко бе оприличил хората там с чаркове на машина за печелене на долари. Бяха го разтревожили техните неми, безизразни лица. И имаше своето право Щастливецът...

Вече и ние сме горе-доле в купа. Старите все още се зачитат един-друг и се сбират да се повидят, помладите го правят от навика на патриархалното възпитание — не съвсем умъртвено в нашите родове. Но иначе всичко се е юрнало да печели. Тия, дето имат милиони, си правят изискани партита с конкурси за „мис“. Но пък понякога ги гръмват за едното чудо посред бял ден. Не са за завиждане... Ония пък, дето ги нямат зелените пачки, отварят душа на някой събор по росни поляни. Иначе, затворен в себе си, човек стиска зъби и се мъчи да устиска. За сметка на близостта с ближния...

„Е, ами кога ще живеем?“ — бе възкликнал Алеко.

Често някои се сдушават по заведения. Ама не, за да се поразговорят — как сте, що сте — ами заради бизнесдела. Поп Минчо, автор на знаменитата книга „Видрица“, ни дава пример как баш българинът е съвместявал деловото с човешкото, че и с харамийското. Разказва отчето как ходи от село на село по сватби и кръщенета, па притуря, че добре си е похапвал там. А накрая скромно уточнява и колко нови комитета бунтовни е основал. За народното дело!

Та ето що е нужно да вземем от ония времена — да

има време и за бизнес, и за живота човечески, и за полезни народни дела. Щото това, алиенацията, може да си е на място в чуждински краища, но ние не бива да ѝ се даваме, не ни приляга никакси, дето сме свикнали и пред непознати софра да слагаме, и на празници с родата да се сбираме!...

ТАМ, КЪДЕТО...

Един кът сякаш от друга планета. Всеки пристъпя тихо и кротко по зелената морава, набожно свел глава пред това мистично място сред величавата природа. Чуки и върхари се извисяват към Бога. Един храм. Една алея с параклиси, построени от благодарни люде. Един кръст, върху който ръцете на молещите се за здраве и късмет са оставили скромни дарове — кърпи, пешкири, червен конец, пъстро шалче, детска гривна... Свят кръст! На свято място. В Кръстова гора.

От друг свят са сякаш всички, които идват тук. Забравени са несполуки, грижи, свади човешки за имот и пари, ламтежи за повече, зли слова срещу ближния. По мобифоните се говори тихо, почтително: „Да, тук сме, отиваме в църквата, после на кръста. Ще донесем вода от аязмото“...

Свирните на чалгата са оставени в колите, тук звучат само песните на птичките божи.

Всеки търпеливо чака реда си, за да застане пред кръста със съкровени мисли и молитви. На мястото, заредено с добра енергия, която лекувала тези, които идват с упование и надежда — място, осветено от ле-

генди. Древна българска светиня, където Борис I построил манастир, защото тук било заровено парче от кръста Христов. Поробителите по-късно опожарили манастира. Раклата с парчето от кръста — отнесена. Монасите я откупили срещу торба жълтици, събрани от благочестиви люде. Заровили я в земята. Но платили с главите си дързостта... И днес светлина-поличба се явява на Кръстова гора като знамение...

В новата църква бият седемте камбани. Смирени християни палват свецици. Из поляната — тишина, като че ли няма хора. Ни викове, ни крясъци.

Това в страната на чудесата божии ли беше? Значи могло и така!...

БОБЕНА
ЧОРБА
ЗА
ДУШАТА

ЗА СВОБОДАТА

„Свобода“ — 1. Възможност на човек да проявява своята воля; 2. Липса на ограничения или робство. Тези са определенията на понятието според тълковния речник.

Свободата може да бъде лична — това е правото на човека да изявява себе си, желанията и волята си, но така, че да не вреди с това на другите. Свободата не е слободия — трябва да се съобразяваш с общоприетите норми на поведение. Както се казва, човекът е обществено животно и трябва да спазва официалните и нравствени закони. Неговата лична свобода не може да бъде в ущърб на обществото. Ако някой се чувства „свободен“ например да си отмъсти чрез саморазправа и извърши престъпление, според закона му се отнема свободата за определено време или завинаги и той принудително прекарва наказанието си в затвор, за да не бъде опасен за обществото и за да осмисли вината си.

Свободата е нужна както на отделния индивид, така и на народите „Свободата е състояние на духа, затова тя не може да се дарява“ — казва древният мислител Езоп. И човекът, и народите не трябва да бъдат тиранизирани и ако се наложи, те трябва да се борят за свободата си.

В това отношение нашият народ в своето вековно съществуване е доказал, че е свободолюбив народ. Той не е търпял покорно и византийското, и османското иго. „Търпението не е направило никого светия“ — е прозрял Ботев. „Нам трябва не господар, а свобода и

човешко равенство“ — добавя Левски.

Непрекъснатите бунтове, присъствието на хайдушки чети, въстанията са доказателство за устрема на българите към свободата — социална и политическа. „Свобода или смърт!“ е бил девизът на българските революционери. Този девиз е израз на непреклонността на духа, на отхвърлянето на робството и готовността за саможертва в името на свободата. Гениалният Ботев прослави борците за свобода, като ги обезсмърти в стиховете:

Тоз, който падне в бой за свобода,
той не умира!

В морален и духовен аспект оценява понятието „свобода“ възрожденецът-демократ Каравелов: „Без свобода човек не може да бъде такъв, какъвто го е създала природата, следователно не може да бъде и щастлив“. Така се оценява свободата и в световната литература. Героят на Сервантес — Дон Кихот заявява: „Свободата е най-скъпоценното благо, което небето е дарило на човека. За свободата и честта човек може да жертва живота си“.

Наличието на свобода при всяко обществено устройство е белег за демокрация. Диктатурата в една държава поражда насилие — както върху отделната личност, така и върху цели обществени групи. Всеки гражданин, всяка обществена структура трябва да имат право да изявят своите политически убеждения, своето мнение по отделни проблеми, без да бъдат санкционирани за това.

Свободата е жизненонеобходима и за отделния индивид, и за народа. Тя е глътка чист въздух, тя е живи-

телна капка вода, тя е полъх на пролетен ветрец.
Свободата, свободата!...

„ЖИВОТЪТ ИСКА ТАКА“ — ДА МУ СЕ ПОДЧИНИМ ЛИ ИЛИ ДА МУ СЕ ПРОТИВО- ПОСТАВИМ?

На човек му се налага да решава всякакви проблеми в живота си и да се справя с всякакви трудности. „Животът иска така“, а това е съдбата, това са обстоятелствата, които не винаги зависят от нас. Да се подчиним ли на тези обстоятелства или да им се противопоставим?

Ако се подчиним и тръгнем по течението, няма ли то да ни отвлече и да се удавим? Този, който безропотно се подчинява, той е човек без воля, без собствено мнение. У него липсва желание за борба срещу трудностите. Той само се оплаква от живота, мисли, че на него не му върви или че другите го мразят. Никога не търси вината за неуспехите у себе си. Примирява се или превива гръб пред по-силните и не прави нищо, за да промени живота си.

Истински хора са тези, които умеят да се противопоставят на съдбата. Те са решителни, и дръзки, и смели, и силни. Въпреки неочакваните трудности, те събират сили и се борят... Дори когато не успяват, не се отчайват, а опитват отново и търсят различни начини да победят. Това са хората на делото, те имат силна воля и характер, умеят да докажат, че са прави,

ако са обвинени в нещо лошо. Те винаги преодоляват негодите.

Възхищавам се от такива хора. Моето мнение е, че трябва да се противопоставяме на предизвикателствата на живота. Иначе ще бъдем мост, по който ще крачат другите и ще ни смажат. Силните хора успяват да се преборят с всякакви трудности и въпреки че „животът иска така“, те прескачат бариерите пред себе си и излизат победители!

ДОБРОТАТА КАТО НЕГАТИВНОСТ

Няма грешка в заглавието. Няма и объркване на понятията за нравственост. Става дума за наивната доброта.

Има хора, които стават жертва на своята мека доброта, криворазбрана. Не сте ли срещали такива добряци, които се раздават безотказно, без да разберат, че тях ги използват алчно и стръвно? Те се хвърлят да правят услуги на познати или на случайни хора, на които не им е неудобно, че отнемат сили и време на добрия човек, а понякога измъкват и пари или друга материална благинка от него... Пак този „добър човек“ се заема да оправя бакии чужди, докато тези, които са ги забъркали, не си помръдват пръста, очаквайки „добрият приятел“ да разплита конците вместо тях. Настървено като пиявици или с някакви хитринки се впиват в добрия, а той не веднъж се посвещава, без да разбере, на тунейдци и използвачи. Дава с пълни шепи, трупа в кошниците на другите и твърде късно осъз-

нава, че неговата е останала празна, защото не е помислил за себе си.

Появи се западна психологическа литература, като например заглавието: „Изкуството да бъдеш егоист“. Възпитанието в тоталитарни времена ни кара да настръхваме от подобни заглавия. Как може да бъдеш егоист, нали човек за човека трябва да бъде брат! Да, но това не означава човекът-брат да бъде експлоатиран нравствено от своя събрат, а да бъдат равно възвисени духом!

Добротата не е равна на мекушавост, от която изгубваш себеличността си, раздавайки на поразии добросърдечието си като милостиня в името на хуманността! Добротата не означава да бъдеш „момче за всичко“, безмилостно опустошавано и ограбвано от по-хитрите и практични люде.

Такава добросърдечност не допринася нищо добро на този, който позволява да бъде изсмукана от „вампири“ духовни неговата криворазбрана негативна доброта...

ЗАВИСТТА

Защо понякога „азът“ на човека приема на нож изявата на ближния? Защо има хора, които не понасят успехите на човека до тях? Защо по-рядко помагат на ближния, а се стремят да утвърдят себе си за сметка на другите? Защо да бъде той, а не аз? С какво съм по-неспособен от него? Но при така зададен към себе си въпрос, завистливият не потърсва негативите у себе

си, а се изрепчва: „Ще види той... ще му дам аз да разбере кой съм!“.

Вездесъщата завист съпътства човека през вековете на неговото съществуване. Защо не аз, а той?! Ами сигурно защото „той“ притежава нещо повече от мене. Така би трябвало да си отговори независтникът. Той би потърсил спокойно причините, поради които стои по-долу от другия. Може би генни дадености или социални някакви причини. Тогава или да се хване да навакса пропуснатото или да насочи усилията си към друго поприще, за което има повече заложби.

Защо съществува този стремеж да бъдеш ти и единствено ти вместо някой друг, макар и по-талантлив от тебе? Злобна завист и натрапчиви мисли, че не ти върви, защото те преследват зложелатели. Тъжно е, че завистта съществува и днес, както от време оно...

Говори се и за така наречената благородна завист. Не, това не е завист, а възхищение от успеха на съперника. Това подтиква към благородно състезание. „Щом той може, защо да не опитам и аз?“ Ако не успееш, значи не ти стигат възможностите, тогава да е благословен можещият, пък аз — каквото и колкото мога.

Злобарската завист е в състояние да омърси и отчае чистия човек, да скърши крилете му, да отрови душата на неимунизирания срещу нея. Той може или да се свие в себе си огорчен, или да противодейства, ако е силен духом, но не за да отмъщава, а за да докаже своето достойнство.

Колко по-богат духовно би бил човекът, ако съумее да изтръгне от себе си завистта и да я запокити вдън гори тилилейски!...

ВЛИЯНИЕТО НА ЗАБРАНИТЕ ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА ЛИЧНОСТТА

Проблема за забраната разбираме като невъзможност да се чувстваш свободен. Според тълковния речник свободата е: възможност човек да прояви своята воля, липса на ограничение или робство.

„Свободата е състояние на духа“ — определя древният мислител Езоп. Наличието на свобода при всяко обществено устройство е белег за демокрация: свобода на личността, на словото и печата и т. н. Диктатурата поражда насилие и върху отделната личност, и върху цели обществени групи. Всеки гражданин трябва да има право да изрази свое становище по политически, икономически, нравствен, културен и други проблеми, стига това да не е в ущърб на общите народни интереси. В този смисъл свободата е необходимост за всяко общество.

Героят на Сервантес — Дон Кихот заявява: „Свободата е най-скъпоценното благо, което небето е дарило на човека“.

Нашият народ е свободололюбив. „Свобода или смърт“ е бил девизът на нашите възрожденски революционери. Любен Каравелов така оценява понятието „свобода“: „Без свобода човек не може да бъде такъв, какъвто го е създала природата, следователно не може да бъде щастлив“.

Наложените забрани са равни на затвор, в който човек не може да се развива пълноценно. Забраната възспира свободомислието, правото на индивида да действа по собствена воля, според своите убеждения и

разбирания — както в личния си живот, така и в обществото.

Но широкото понятие „свобода“ не бива да се разбира като разпуснатост — да се чувстваш свободен да отмъстиш чрез убийство, да нападнеш и да пребиеш някого, да откраднеш чужда вещ. Тук се поставя въпросът за забраната. Тя е необходима, когато възспира волята на някого, ако вреди на другите.

Официалните и нравствени закони трябва да се спазват, за да има сигурност, че отделната личност е защитена от демократичната власт в своята държава. Но забраните не винаги са под форма на закон. Те съществуват и в по-тесен социален кръг — в семейството, в училище, в професионален кръг и в други социални общности. Понякога известни забрани действат отрицателно върху развитието на личността, особено върху младите хора. Често родителите забраняват от своя гледна точка — да не дружиш с едикокого си, да не ходиш на дискотеки или рождени дни и т. н. За да запазят децата си от зло, би трябвало да ги приучат да бъдат самостоятелни, да умеят да преценяват ситуациите, в които попадат и сами да вземат разумни решения. Прекалените или необмислени забрани сковават човека. Ако се ръководи младежът само от тях, той става безволев, страхлив, несамостоятелен; живее по чуждо предписание. Такъв човек лесно може да бъде манипулиран и да стане жертва на отрицателни влияния. Поради забрани някои деца не изживяват детството си. Забранено им е да играят, за да се занимават с други дейности под диктовката на родителите — да тренират, да учат език и др. Такива деца намразват това, с което насила ги карат да се занимават.

Затова трябва да се спазват нормите на поведение в обществото, трябва да се съобразяваме с официалните закони. Но прекалените забрани не бива да ни ограничават, защото това няма да ни направи пълноценни личности — със собствено мнение и с чувство за отговорност.

ТАЙНАТА — ВЕЧНОТО ЧОВЕШКО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО

Самата дума „тайна“ предизвиква една тръпка. Нещо непознато, скрито, което провокира любопитството — този е кодовият знак на думата.

Тайната — да бъде разкрита или не? Зависи от проблема, защото тайните са от различно естество.

В научен аспект разкриването на една тайна е път към нови познания за неизвестни факти — исторически, географски и др. А тайни пред науката все още има много. Например: Бермудския триъгълник, египетските пирамиди, каменните фигури на Стоунхендж, изчезналите морски екипажи на кораби-призраци и много други. Човечеството живее с надеждата, че подобни тайни ще бъдат разкрити...

Тайните на местни и родови легенди пък са отклик от минали събития, които крият истина и измислица — например за духове в прокълнатата къща или замък и т. н.

Разкриването на една тайна с обществено значение е предизвикателство към неспокойния човешки

дух, зове към търсачество и е стимул за откривателство. Така Вашко да Гама, Америго Веспучи, Христофор Колумб са бродили да открият нови светове, непокорните глави на Коперник и Галилей са се вглеждали в космоса, търсейки връзката на нашата планета с вселената, макар че за това са заплатили с живота си. И много, много други...

Но има и други търсачи на тайни, които са комерсиалисти. Такива са иманярите, които разрушават много ценности за археологията, които принадлежат на науката и народа, водолази се спускат в морското дъно пак с комерсиална цел...

Тайната може да се разгледа и в друг аспект. Когато тя е свързана с държавни интереси, а е издадена волно или неволно срещу заплащане — това се нарича предателство. А предателят е презрян човек. Той може да се изяви и в лични взаимоотношения. Споделил е някой с тебе своя тайна, а ти не умееш да я пазиш, разгласяваш я с клюкарска охота. Добрият ти приятел е наранен, огорчен и ти го изгубваш, той повече ти няма доверие. Така както ти не би искал да бъдеш предател, така трябва да бъдеш честен и почтен — с чиста съвест пред другите.

КОРАБЪТ НА ИЛЮЗИИТЕ ПЪТУВА...

Всеки човек си има един свой кораб, с който пътува. Кораб на илюзиите... Защото всеки човек е повече или по-малко мечтател. Тръгвайки мислено на пътешествие с вълшебния кораб, очаква той да го отведе към

незнайни брегове, където цари мир, справедливост, честност.

Не откриваме ли и в народните приказки мечти за подобни царства през девет земи в десета, където хората живеят щастливо? Откак свят светува, човечеството мечтае за едно по-съвършено общество и се пита: „А може би някъде го има?“. Пътешественици, мореплаватели са били търсачи на нови земи, където е възможно хората да живеят като братя... Там добрият раздава своята доброта на другите и я посява сред тях; силният помага на слабия; здравият се грижи за болния. Там няма завист и злоба. Никой не се опитва да заграби за себе си повече, да спечели за сметка на другиго. Затова там няма подли нападения в гръб, няма престъпници. Всеки бди над животните и растенията, пази природата чиста и въздухът се диша леко.

Пътуваме натам с нашия кораб на илюзиите... И той е нереален, както и фантастичните ни мечти...

Такава страна няма на планетата Земя. Поне засега. А защо не я създадем? В бъдеще. След като една голяма част добро човечество силно желае да я открие и векове наред се носи със своя кораб на илюзиите... Не е ли възможно да бъде сътворен такъв свят на социално равенство и духовна извисеност?

Когато човек повярва в илюзиите си и се бори смело за тяхното осъществяване, те не биха останали само илюзии. Земните хора трябва да ги превърнат в реалност. Може би ние или нашите деца, или нашите внуци? Защото не се живее само с празни илюзии, нали! Те подхранват въображението, но човешката воля и желание за по-добър и справедлив свят трябва да ги превърнат в действителност.

Да поемаме с нашия бял кораб на илюзиите. Той ще ни отведе към бреговете на сбъдващите се мечти...

СЛЕД ПОБЕДАТА

Победата поражда чувство на опиянение и възторг у победителя. Той е щастлив, той е горд, той е богоподобен! От него се възхищават, поздравяват го, награждават го, ако победата му е общественозначима. Той може да е постигнал победата си след много упорит труд и усилия на волята. Такава победа изисква силен характер и постоянство. Побеждава само силният духом.

Но има победи, които не са шумни и величествени, които можеш да постигнеш морално, като надмогнеш себе си. Такава победа също вдъхва сили и оптимизъм.

Ала какво следва след всяка победа? Който заспива върху лаврите си, не достига до следваща победа, а слиза надолу от върха, докато се срине. Остава само бивш, някогашен победител, когото скоро забравят, за когото не си спомнят. А оня, който след опиянението поеме на път към следващата цел, ще достигне до нова победа.

Не е нужно да се стремиш само към бляскави успехи. Всяко малко надмогване над себе си прави човека по-силен и го издига нравствено. Той тръгва към своето духовно усъвършенстване.

Да не се главозамайваме също е много важно, да не се считаме непобедими, единствени. Главозамай-

ният скоро се оказва бита карта...

Затова след всяка победа е нужна самооценка, а не възгордяване. И отново напред към следващата победа!

СКРОМНОСТ И НАХАЛСТВО

Две противоположни понятия — скромността и нахалството.

Скромността (според определението в тълковния речник) е качество на човек, който не изтъква своите достойнства и заслуги. Нахален е този, който проявява безсрамие и самоуверена дързост, който е безочлив (пак според същия речник).

Дават ли ни възможност тия определения да преценим кое от двете понятия носи положителен заряд? Естествено — първото. Защо предпочитам скромността пред нахалството? Народът е казал: „Скромността краси човека“. Хубава мисъл, която насочва към размисли за нравствените добродетели на личността.

Скромният е вътрешно красив с това, че не изтъква сам положителните си качества и извършените добри дела, а оставя хората да преценят, че той е носител на добродетели. „Не се хвали сам, а остави делата ти да те похвалят“ е една поговорка, която потвърждава това.

Какво впечатление прави нахалният човек? Той непрекъснато търси възможност да се представи като позитивна личност. В неговия речник винаги присъства неговото „аз“. Той съобщава дори за добри дела,

които не е извършил. Непрекъснато търси възможност да ангажира вниманието на другите, за да изтъкне собствената си особа. В някои случаи нахалства и като изисква от околните да му правят безкрайни услуги. Със своята дръзка настойчивост става безочлив и безсрамен. На жаргон наричат сполучливо нахалника „леке“. „Бягай от пияния и от нахалния“ — правилно съветва народният мъдрец.

Докато скромният притежава достойнства, които не изтъква, то нахалният се самоизтъква, без да е носител на положителни качества.

Но дали е добре винаги да бъдеш прекалено скромен? Не, както и не е добре да си нахален. Трябва да имаш самочувствие, с което да се представяш пред обществото, а не винаги да чакаш да бъдеш забелязан.

Ето така разбирам проблема за скромността и нахалството.

ЗА НАСИЛИЕТО

Насилието е социално зло. Многостранни са причините за борбата между добро и зло, която се води от векове...

Липсата на социална правда, на социално равенство е основна причина за съществуването на насилията. Беднякът, експлоатираният е озлобен от несправедливостта в света. Често това го афектира, психиката му не издържа и той търси начини да си отмъсти чрез насилие.

Но насилие упражняват и задоволените, богатите в жестока схватка в борба за надмощие: „Кой кого?“ Алчността, егоизмът, забравените добродетели овълчават и тоя, който има. Той иска още и още и търси начини за върла експлоатация или за измама на конкурентите чрез гангстерски войни. Обири, мошеничества, убийства — в глобален мащаб по целия свят.

В по-тесни рамки съществува битово насилие. От ревност за изневяра в семейството се извършват насилия главно върху жената и децата. При подялба на имоти брат брата убива, син срещу баща замахва с брадва...

„Насилието ражда насилие“ — гласи една поговорка. Често в някои семейства родителите са прекалено строги, педантични, сурови. Забравили, че са били деца, те изискват, забраняват, прилагат и физически тормоз. Това не се забравя от децата. Насилваното дете помни горчивините и по-късно в живота също прилага насилие, става престъпник, садист, в чието сърце не трепва обич към никого, а само желание за мъст

дори и към невинни. „Наемен убиец“ се приема даже като професия...

Насилието е форма на превъзходство на по-силния върху по-слабия. То съществува и в училище — рекетират се по-малките и те от страх подават шепичка със стотинките за закуска...

А престанали ли са войните от векове наред? Те имат своите икономически, политически и социални причини. Не народите желаят войните, които им нанасят неизлечими рани. Политиците, икономическите магнати подклаждат войните в борба за надмощие.

А какво да кажем за насилието на тероризма — опасен бич за цялото човечество! Терористите са фанатизирани на религиозна основа, погрешно възпитавани да избиват невинни хора, лишавайки и себе си от живот. В името на някакъв протест, смътен и неясен... Тероризмът е страшен за цялото човечество, което обединява усилията си срещу него. Но това човечество обаче не живее в хармония нито с другите, нито с природата. Забравени са добродетелите, които ни внушава библията. Човек за човека вече не е брат, любовта между хората не е основно чувство...

Отчуждение, страх, недоверие, злоба витаят в света.

Но трезвите, разумните, добрите хора са повече от насилниците. Те смело водят борба срещу тях. Младото поколение трябва да се влее в техните редици, за да изживее щастливо своя живот в едно морално и хармонично общество...

ЗА ОПАКАТА СТРАНА НА БЛАГОТВОРИТЕЛНОСТТА

Лицевата ѝ страна е ясна — да подадеш ръка на ближния, да помогнеш материално на нуждаещия се, да подкрепиш страдащия. Меценати, спомоществователи, днес — спонсори — понятия, познати от различни времена, синоними на „благотворител“.

В нашето озъбено време особено се разчита на благотворителността и се поощрява тя, осъществявана и от местни добри можещи хора и организации от чужденци. Хвала им!

Но за жалост благотворителността е монета с две страни или нож с две остриета. Още сатиричното перо на Алеко Константинов показва обратната страна на тази монета, в разказа „Пази, боже, сляпо да прогледа“. Там самозабравилият се герой изразява презрение както към бедния си баща, така и към благодетеля си — чуждестранния консул.

Уви, и днес срещаме негови издънки. Назовавам факти без конкретности:

- * Кръгъл сирак дълго време е подпомаган от благотворителна организация. Станал пълнолетен, той напуска детския дом, но... Не харесва предложена му работа, не харесва квартира, не харесва... Очаква отново да получава от благодетелите.
- * На болен от социално слабо семейство се оказва помощ с даряване на скъпи лекарства. Преодоляват се доста невъзможности, за да

бъдат доставени от чужбина със средства на дарителите. Семейството ги приема дори без едното „благодарим“ и продължава капризно да иска...

- * На самотен и бездомен младеж старица от друго селище предлага дом и възможност за работа. „Нещастният“ млад човек възкликва: „Айде бе, да напусна Варна и да се завра в провинцията!“
- * Детско заведение за деца-сираци периодично получава помощи и дарения от благотворителна организация. Но ето че на 1 юни освен от „редовните“ благодетели този дом е посетен и от по-височайши гости, които са поканени на почерпка, а постоянните са отпратени след полученото от тях, защото „с вас винаги се виждаме“.

И т. н., и т. н. Изводът: оядени от благотворителност, някои нуждаещи се стават нахални консуматори, навиквайки да живеят само получавайки от „длъжните“ тям благотворители...

На последните може да се препоръча да бъдат и психолози...

ВСИЧКИ СМЕ ПЛЕННИЦИ — НА СЕБЕ СИ, НА ВЕЩИТЕ, НА ДРУГИТЕ

Понятието „пленник“ в случая разбираме в преносен смисъл. Човекът е еволюирал в постоянен контакт със себеподобните и в процеса на своето цивилизоване винаги е бил зависим от себе си, от другите и от вещите.

Но преди всичко той е пленник на своето „аз“. Всеки живее съобразно генното си наследство, в зависимост от условията, в които е поставен и влиянието на обкръжението си. Казва се, че преди да обикнеш другите, трябва да обикнеш себе си — т. е. да съумееш да уредиш собствения си живот — рационално и емоционално да подчиняваш житейските обстоятелства на своите нужди. Разбира се така, че с това да не вредиш на околните, да не бъдеш абсолютен егоист. Както не е добро обратното — в стремежа си да помагаш на другите, да пренебрегнеш себе си.

На „другите“ човек също е пленник — в смисъл, че не може да не бъде зависим от хората, с които е обкръжен. Най-напред те са родителите, роднините, после приятелите, колегите на работното място. Случайните връзки също не са без значение в контактите на общуването. Отношенията „с другите“ са доста деликатни. Те трябва да бъдат преди всичко човешки — свързани с нашия разумно-емоционален свят. Да разбираш човека до тебе, да му съчувстваш, да подадеш ръка за помощ — това е човешкото у човека. „Приятел се в нужда познава“ — казва нашият мъдър народ. И още: „Брат брата не храни, но все го брани“.

Известна е богатата душевност на българина, готов да посрещне и непознати, на което се учудват много чужденци.

Тревожно е, че днес алиенацията (отчуждението) взема все по-големи размери. Това е опасно явление, погубващо духовното начало. Стремещът към материално благополучие не бива да бъде в алчна конкуренция за провал на съперника от същия бизнес. Материалното и духовното трябва да съществуват в дозирано единство, само тогава човек ще се чувства щастлив. Това означава да се грижиш за себе си, като не забравяш и другите. И обратно — да обичаш другите, като мислиш и за себе си.

Ако така живееш, твоето „пленничество“ ще бъде волна свобода. Живеейки в колектив, човек е длъжен да се събразява със задължителните и с нравствените закони, но има право и да действа със свои решения, свързани с творческите му заложби.

В своето съществуване ние сме във „взаимоотношения“ и с вещите, които използваме. Безспорно те ни са нужни, подбираме ги от необходимост съобразно личния си вкус и предпочитания, други използваме в професионален план. Но има хора — роби на своите вещи, като непрекъснато изтъкват тяхната „уникалност“. Такива личности се превръщат в пленници на своите вещи и забравят, че те са създадени, за да служат на човека, а не той на тях. Прекаленото отрупване с вещи, с атрибути на снобизма, показва ограниченост, а не естетика.

В бедна килия е писал Паисий Хилендарски, скромна е била каютата на Христофор Колумб. Това не значи, разбира се, да бъдем аскети, но не и да се превръщаме във вещомани.

А иначе — така е прогресирал човекът през вековете — зависим от обкръжението си, уважаващ себе си, но и другите, създател на вещи чрез откривателство, вещи — дело на неговата ръка и неговия ум, които са му служили, за да върви напред!

ПРИЯТЕЛЯТ

Човек преживява и радости, и несполуки. Ако има с кого да споделиш радостта си, тя ще бъде двойна, а мъката ти ще намалее. Приятелят ти верен ще те успокои, ще те утеши или ще се радва заедно с тебе. В друг случай ще ти вдъхне кураж, ще те насърчи да извършиш нещо добро и ще бъде съпричастен към твоите успехи.

„Приятел в нужда се познава“ — е казал народът. Истински приятел е този, който е готов да ти помогне и в най-трудни обстоятелства. Но приятелството се проявява не само при особени ситуации, а и в обикновения живот. Истинските приятели не скриват грешките си, а взаимно си помагат да ги преодолеят. „Приятелят — това е третото ми рамо“ — се пее в една песен. Той е този, на чието рамо можеш винаги да се опереш. Приятелите имат общи интереси, обща ценностна система от добродетели. Докато няколко крадци или мафиоти, събрали се за зли дела, не са приятели. Често някой от тях е готов да ограби другия, да го предаде, дори да го убие.

Приятелството е безценно богатство. Поговорката

„По-добре приятел верен, отколкото камък безценен“ доказва колко е ценно приятелството. За най-добрия си приятел човек е готов на всичко: да го посъветва, да му се притече на помощ, да жертва нещо свое.

И все пак: какво не бих искал за приятеля си? Не бих искал да тръгне по кривите пътеки на живота. Не бих искал да възприеме някои мои отрицателни качества. Нека ми помогне да ги преодолее, вместо да се повлияе от мене. Не бих позволил да се самозабрави от горделивост или да се отчае при несполука. Няма никога да му обърна гръб, ще му кажа в очите горчивата истина. Може да ме презре в първия миг, но после ще се осъзнае и ще ми благодари. Както и аз на него в подобна ситуация.

Приятелството е най-ценното в човешките взаимоотношения. Духовната връзка между приятели е по-важна от всичко материално!

**ТИ,
ЧОВЕКО!**

ЧОВЕКЪТ — ПРИВИЛЕГИРОВАНО СЪЩЕСТВО ИЛИ ЕДНО ОТ СЪЗДАНИЯТА НА ПРИРОДАТА

Често чуваме фразата, че човекът е венецът на природата. А той физиологически е подобен на много от живите същества на планетата Земя, за разлика от които притежава способността да разсъждава и контактува чрез речта си.

Това обаче не бива да го въздига самодоволно до толкова, че да се възгордява и да се чувства господар на природата. Той също е нейна рожба и трябва да живее по законите ѝ и да я съхранява.

Примитивният човек, както схваща Ернст Касиер, „не отреща на себе си някакво уникално и привилегировано местоположение в стълбицата на природата“, а усеща „незаличимата сплотеност на живота“, където е и неговото място.

Постепенно в своето развитие човекът става **ОБЩЕСТВЕНО СЪЩЕСТВО**. Оформя се в определена социална среда, контактите му подпомагат оформянето му като действена личност. Той изгражда, съзидава. Единствено той на Земята използва опита на дедите си и прилага нови научни идеи. Така върви по пътя на прогреса. Той е **МИСЛИТЕЛ, ФИЛОСОФ, УЧЕН** и **ПРАГМАТИК**. Единствен той на Земята твори изкуство, което го облагородява и прави от него **ДУХОВНА ЛИЧНОСТ**.

В процеса на вековния икономически и технически прогрес човечеството би трябвало да запази схващането за своето място в хармоничното единство на живота, сред майката-природа. Така ли е наистина?

В еволюционното си развитие обаче човекът се е отдалечил от божественото прозрение, че е дете на природата и започва да се възприема като уникат, привилегирован от Бога. Срастнал се със своя материален свят, и днес, за съжаление, човекът не е ли главозамаян от това свое погрешно схващане? Не е ли изгубил чувството за хармоничното единство с вселената? „Венецът на природата“, вдигнал ръце срещу своята майка, безогледно унищожавя живата и мъртва природа. Сече и пали горите ѝ, избива редки животни и птици, замърсява реките и въздуха.

Не виждаме ли, че сечем клона, на който седим? Родната Земя мълчаливо и тъжно ни гледа. Опитва се да ни вразуми като всяка майка, нали сме нейни деца! Отдавна сме изгубили древното чувство, че сме част от голямото семейство на Вселената...

Всичко има на нашата прекрасна планета: пъст-ропери птици и великолепни животни, жито и сочни плодове, красиви растения. И за прехрана, и за естетическа наслада...

Но колкото и да е благородна Земята, тя няма да търпи безкрайно нашето надменно господарско отношение към нея. Започва да отмъщава за назидание. Пресъхват реките или буйно преливат, вулканите сипят лава, тайфуни и урагани връхлитат върху градове и села. През отънялата озонова дупка слънцето жарко ни обгаря с огнени лъчи...

Не си привилегировано същество, човече, ти си само едно от създанията на природата. А това, че Бог ти е дарил ум и човешка реч, трябва да те прави помъдър!

Осъзнайте се, опомнете се, хора!

КАКВО БИХ НАПРАВИЛ, ЗА ДА СТАНЕ ЗЕМЯТА ПО-ДОБРО МЯСТО ЗА ЖИВЕЕНЕ

Нашата планета Земя е великолепна и красива. Слънцето, водата и въздухът създават условия за прекрасен живот. Нашата синя планета е богата с разнообразна растителност, с различни животни и разумни същества — хората. Би трябвало земляните да бъдат съвършени същества, както е съвършена и планетата Земя. Но такива ли са те?

Отговорът, за съжаление, е отрицателен. Какво не бих дал, за да го превърна в положителен! От векове, та до днес, човечеството се самоизтребва чрез войни. Умират хора, които могат да дадат нещо на своите събратья, разни тъмни сделки също коварно слагат край на човешки животи.

Ако имах сила, бих спрял войните, бих прекратил братоубийствата. Несъвършени са отношенията между хората, има и социално неравенство. Бедни и богати, алчни и щедри, добри и зли, коравосърдечни и хуманни — такива са разумните същества, които населяват нашата планета. Аз не искам всички хора да бъдат съвършено еднакви, те трябва да имат свои индивидуални качества, но да се стремят към по-добро, да се усъвършенстват духовно. Бих съдействал за това, ако можех...

Тревожи ме фактът, че ние не опазваме нашата планета и тя не е екологично чиста. Без да се замисля, човекът поголовно унищожавя природата с флората и фауната в нея. Нарушава се равновесието. Освен това се създават хиляди замърсители, които тровят живота

на техните създатели — хората. Те не мислят, че утре бъдещите поколения няма да могат да ползват пълноценно богатата на Земята и че човешкият живот е застрашен. Алчността заслепява, стремежът към повече богатства може да се окаже гибелен.

Ако имах тази възможност, бих вразумил човечеството, за да заживее то на екологично чиста планета.

Ако можех да направя всичко това, ще се променят отношенията между хората и те ще заживеят в мир и духовна хармония. Какво по-добро от това!

Говори се, че 21 век ще промени нещо у човека, ще бъде създадено едно ново общество, по-развито и поцивилизовано.

Може би и аз ще спомогна за това!...

ПРИРОДАТА И НИЕ

Когато се намира сред природата, Иван Вазов казва: „Сега съм у дома“. Така, както в своя дом се чувства уютно и спокойно, човек има подобно усещане и когато е сред природата. В планината забравяш дребните проблеми, неприятностите, дори обидите, които са те огорчили. Ставаш друг.

Величието на гордите борове и клонестите дъбове и буки се пренася върху човека и той се чувства възвишен. Божиите птички оживяват гората със звучните си песни. Каква естетическа наслада доставят тези песни! Вълшебната музика се носи не от касета, не от задимени дискотеки, звучи светла и чиста сред свежата природа, която упойва с аромат на мащерка, здравец и бръшлян...

Сядаш на топъл камък и се унасяш... В сърцето струи доброта, величественото спокойствие лекува душата, пречиства от негативна енергия, която смазва човека в града. Чувстваш се просто добър, весело и леко ти е. Природата е един самотен остров, където се вглъбяваш в себе си, освобождаваш се от тревоги, зареждаш се със сили и увереност в себе си. Да, наистина сред природата можеш да се почувстваш у дома... Отсреща — чуки, по-нагоре — върхове. Изкачваш се полека, за да стигнеш най-високия връх, опрял чело до небето. Мислиш си — не е ли така и в живота — вървиш нагоре, нагоре, стремиш се към нещо добро и красиво. Протягаш ръце към слънцето, поглеждаш към прекрасната родна страна. Изпълнен си с воля и желание да бъдеш смел и силен.

Но ти обичаш и морето — тая безбрежна стихия, ширнала се неспокойно пред тебе. Шумът на вълните, грачът на чайките, мирисът на водорасли — това ти е също скъпо и родно. И морето дава много на човека. Намираш спокойствие сред водите му, гален от вълните, но срещаш и предизвикателството на бурните вълни...

А какво даваме ние, хората, на природата? Даваме или само вземаме? Пазим ли я или безогледно унищожаваме? Тя ни зарежда с положителна енергия, предлага ни богатствата си, а иска толкова малко от нас! Нека да я пазим, за да оцелеем на планетата Земя!

ОГРАБЕНИЯТ СВЯТ НА ЧОВЕКА

Всеки човек идва с определена мисия на този свят: да разгърне творческите си способности, да твори добро, да се бори със злото. Като рожба на природата ще постигне съвършенство, ако живее в хармония с другите и с природата.

Човек мечтае да се реализира като личност, носи у себе си своите мечти и се бори те да се сбъднат. Това се постига с цената на труд, воля, усилия, жертви. Всяко поколение приема и предава плодовете на познанието и така се сътворява прогресът през вековете. Върху старите умения се трупат нови научни постижения. Но за жалост човечеството е изгубило чувството за хармония между духовния и материалния свят. Така се е стигнало до социално неравенство, до морална деградация. Алчността, страстта да имаш повече от другите, егоизмът, властолюбието, користта съществуват в глобален мащаб. Това води до престъпления, войни. Неравенството, бедността карат човека да посяга към наркотиците, да размахва оръжия, да върши престъпления. Но често и заможните са обсебени от тия пороци...

Светът на човека на прекрасната планета Земя е ограбен — от самото човечество. Посегнал и срещу природата, човекът е свидетел на нейните отмъщения, ограбен е от нея, както и тя от него.

Но често и веселото детство е ограбено. Понякога — от бедността, в други случаи — от прекаленото задоволяване с много пари, от което децата поемат по лоши пътища.

Слабият се огъва, не намирайки сили да се бори. Наивният често става жертва на измамници. Добрият понякога също е жертва. Самотен и отчужден в един ограбен свят, човекът изгубва своите светли мечти или става също мошеник, за да мами по-слабите от него. Честните често са лековерни и доверчиви и се хващат в капаните на двуличните.

У нашия народ все още се е запазило дружелюбието, гостоприемството, готовността да подадеш ръка на изпадналия в беда, да пожалиш ближния.

Светът на доброто все още не е напълно изгубен, ограбен. Не отчаянието е добър съветник на ограбеното човечество. Библията ни съветва да не правим онова, което не желаем и на нас да ни се случи. Крайно време е да осъзнаем смисъла на живота си, за да не се чувстваме ограбени.

ПОЕЗИЯТА

П — Притихнала зала, сред която звучи музиката на човешкото слово.

О — „О, миг! Спри! Ти си тъй прекрасен!“

Е — Ерато. Музата на поезията.

З — Звънят рими задушевно...

И — Искрени, топли чувства те обземат.

Я — Ято бели гълъби летят край тебе, когато звучат поетични слова...

Кой е създал първото стихотворение? То е било тогава, когато вчовеченият човек е усетил първите трепети на божественото си начало. Тогава, когато е почувствал нужда не само да нахрани тялото си, а и душата си. Вдъхновила го е красотата на изгрева и залеза, едно горско листо, морска вълна, детска усмивка, любовен трепет...

Празник на поезията! На сцената притеснено се качва провинциалният поет. Вече на възраст, признат само в родния си край. За пред изисканата градска публика е облякъл новия си стар сватбен костюм, вече демоде. Подкованите му обуца глухо потракват смутени. Вратовръзката сякаш излишно го пристяга. Посрещнат снизходително от присъствието на окръжния град, той не знае къде да се дене. Отегчено ще дочакат да свърши. Само дано не се самозабрави и да не спре... Така говорят насмешливо очите в залата.

И ето че се понасят звуците на провинциалната поезия. Мълчание. Учудване. Възхита. Възторг. Невероятно! Невзрачният поет неспокойно броди по сцената самовглъбен, забравил къде е. Не вижда никого. Разговаря сякаш със себе си. Никой вече не забелязва старомодното му облекло, не чува подкованите му обуца. В очите не се чете онова отегчение и скука, което... Рецитира провинциалният поет, познат и оценен само в скромния си роден регион. Поезия искряща, мълниеносна, великолепна.

Стават на крака. Аплодират. Искат още, още... „Самороден талант“ — прошепва някой. А той неловко приема неочакваното и се покланя с наведена глава. Благодарни смутено и подема нов стих. Поетът със стария нов сватбен костюм... Провинциален, второкачествен или просто надарен от Бога?

МУЗИКАТА — ЕЗИКЪТ НА ВСЕЛЕНАТА

Възникнала в зората на човечеството, музиката е наистина език на вселената. Независимо от каква нация са, независимо какви езици говорят, хората могат да комуникират чрез музиката, която въздейства върху чувствата.

Още от древни времена, нешлифовал още своя говор, човекът си помага с общи звуци в труда — при лов и други съвместни дейности. Така се ражда песента и примитивните музикални инструменти — със струни от растения, косми и т. н. Човекът се заслушва

и душата му се изпълва с първите естетически преживявания. Музиката е изкуство, понятно по всички краища на планетата.

В концертната зала има хора от различни народности, с различни интереси, но те всички изпитват еднаква наслада. Валсовете на Щраус омайват вихрено, романтичните песни на Шуберт галят душата, Моцарт звучи леко и весело, а Бетовеновата „Ода на радостта“ вдъхва надежда, че може би ще настъпи едно прекрасно бъдеще за човечеството...

Радост и болка, вдъхновение, мъка, страдание, любов — различни чувства може да изпита човек чрез езика на музиката — езика на вселената. Но музиката съществува и вън от концертните зали. Носи се из полята мелодията на кавала, гъдулката, придружава танците, народните веселия и празници.

Българската народна музика е богата и красива с неравноделните си тактове, покорява чужденците, а песента на Валя Балканска се носи в космоса, за да слави българите и човечеството. А колко други певци разнасят и днес таланта си по световните подиуми...

Музиката облекчава труда. Елин Пелин описва песента по време на жътва: „Тя се шири волна и млада, чиста като извор, пълна с надежди и желаниа“... Но музиката съществува и в природата. „Пиленце пее, говори“ — се пее в една народна песен. Мелодичните трели на божиите птички радват ухото и душата из гори и поля. Забравяш тревогите си и те изпълва топлота и доброта.

Музиката въздейства облагородяващо върху човека... Да, тя е езикът на вселената!

ТЕАТЪРЪТ

- Там където се раждат и оживяват чудеса
- Т — Тишината. Тя е магията, преди да светнат прожекторите, преди да зазвучи музиката, преди да се появят актьорите-вълшебници.
- Е — Ехото, което отеква в душата и на невръстния, и на възрастния зрител. Ехото, родено от сцената, изпълнило с хиляди звуци рампата и прелетяло към човека в залата.
- А — Асоциациите. Звукът на словото, силата на словото, провокацията на това слово, което сцената излъчва, което кара зрителя да се замисли за Себе си, за Ближния си, за Доброто и Злото...
- Т — Трепетът в притихналата зала, когато безшумно се вдига и спуща завесата. Дъх затаен, очи, вперени натам, където се раждат и оживяват чудеса.
- Ъ — Ъгълът, в който се пресича реалността с фантазията. Истина или приказка? А приказното не иде ли от истинното? В действителността няма ли вълшебни мечти?
- Р — Размисли, които идват от сцената, и проправят пътечка до сърцето на млад и стар, до всяко сърце човешко. И прави чудеса магическата сила на изкуството, което и в трудните днес времена остава живо! Въпреки всичко!

Нека да гори неговото огънче и да ни топли!

А ти, човеко, се замисли: достатъчно ли си благодарен на изкуството на театъра, което те облагодява...

ВЕК СЛЕД ВЕК...

Фараон, император, василевс, феодал, помещчик, буржоа, чорбаджия, султан, цар, крал, партиен секретар...

Понятия, избрани произволно. Зад тях стоят личности, служили на себе си и на обществения ред, когато всичко в тоя свят е изглеждало здраво и непоклонимо. Венценосците на властта са живеели с чувството, че системата им е вечна, че вечни са и те. Подтискан и обезправен е живеел обикновеният човек. Когато отделни свободолюбци са се опитвали да не преклонят глава, са започвали бунтове героични, но са потъвали в кръв. Ала въпреки това в един момент солидната обществено-политическа система се е сгромолясвала. Пометени са титлите барабар с „вечната“ власт на носителите им. Някои от коронясаните гъвкаво са поемали нов жезъл и пак са заставали начело след нов господар. Новите властимащи с нова стръв започват да градят новата система. Убедени, че сега тя ще бъде вечна и вечни ще са и те... А ония — „долу“ са дребни и нищожни. Така изглежда от върховете. Но измамни са върховете, сриват се, докато „долу“ е сигурно, твърда е земята под краката на нищите.

Век след век зловещо звънкат шпаги и рапири,
хрущят гилотини, свистят куршуми. Век след век...

Опомни се, човеко! Ти не си вечен! Вечно е човечеството, което поколение след поколение се изкачва по стръмния път на познанието, човечеството, жадуващо за хармония. Преходни са силата и властта. Спомни си колко земя е нужна на човека! Погледни в позлатените гробници на фараоните. И запомни: най-важното е да те запомнят с добро.

Опомни се, човеко!

РАЗМИСЛИ

ВЪРХУ

СЛОВА НА

ДРЕВНИ

МЪДРЕЦИ

ЗА ДА ПРЕДВИДИМ БЪДЕЩЕТО, ТРЯБВА ДА ЗНАЕМ МИНАЛОТО

Един древен мислител е нарекъл историята майка на народите. В своя дълголетен ход земното човечество натрупва опит и познания, като се учи от успехите и грешките на дедите си. Човешкият прогрес е една верига от брънки на миналото, към които се прибавят тези на настоящето и бъдещето. А за да предвидим това бъдеще, трябва да проучваме миналото, което крие поуки за тези, които ще се родят по-късно. Който не познава миналото си — казва народът — е като дърво без корен.

Миналото на всеки народ е извор с живителна сила за поколенията. Има с какво да се гордеем с историята на нашия народ. Ние сме следовници на един духовен народ. Опитите да бъде покорен са се оказвали все безуспешни. Защото е притежавал преди всичко възвишеност на Духа.

Народ, чиито азбукарчета са се ограмотили на роден език с писмеността на светите братя Кирил и Методий — четвъртият писмен език в Европа; народ, създал богомилите, предварил европейския ренесанс със самобитни стенописи в църкви като Боянската; народ, който единствен в света има свой празник на просветата и културата и празник на своите народни будители, е богопомазан народ.

Блестят в нашето минало имената на безкористни борци за социална и политическа свобода, отдали живота си в името на светли идеали. Миналото, от което идат всички те, е достойно да импулсира и съ-

временните, и бъдните поколения.

Тъмните периоди в нашата история — предателства, разединения, политически интриги — също са поучителни и днес, и в бъдеще.

„Знай своя род и език!“ — зове монахът Паисий отродените и ни напомня да не бъдем чуждопоклонници, каквито уклони се наблюдават и в нашето съвремие. Затова и днес ни е нужно да се обръщаме по-често към миналото, за да черпим сили за родолюбиви дела от достойните наши предци.

За да прелее у нас тяхната възвисеност на Духа и любов, отдадена на народа! За да прелее и у нашите деца, и у нашите внуци, които ще градят бъдна България!

НЕ ОСТАВАЙТЕ НИКОМУ ДЛЪЖНИ

„Не оставайте никому длъжни в нещо, освен един друг да се обичате“

Послание на Апостол Павел към римляните 12:8

Апостол Павел е един от Христовите ученици. По примера на своя учител той проповядва новото учение чрез притчи и сентенции, за да стане по-понятно за обикновения човек.

Посланията на Христовите ученици са отправяни през I в. след Христа — време на жестоко гонение на християните, на жестока разправа с тях. Учението на богочовека е и нравствено, и социално. То разклаща устоите на непоклатимата Римска империя.

В какво се състои философията на християнството? То е религия, в основата на която стои любовта, нравствената доброта, хуманността, социалната справедливост. Силата на тази религия е в това, че тя прави човека морално отговорен за делата си в обществото. А тези дела трябва да бъдат такива, че да са свързани с основната същност на християнството.

Подобно на другите Христови ученици, и апостол Павел се заема да проповядва идеите на своя учител след неговата земна смърт. Тези идеи не бива да потънат в забора, а да се популяризират в името на духовното спасение на човечеството.

В цитираната фраза на апостол Павел се съдържат две мисли. Първата е съвет към човека да не бъде длъжник никому, а втората — да обича ближния си.

Да не дължиш нищо никому трябва да разбираме в две посоки: да не си длъжник нито материално, нито морално, т. е. да се чувстваш свободен, да живееш с чиста съвест. Такъв човек не е ограбил никого, не е измамил, не е експлоатирал, не е взел заем, който не е върнал. Да не дължиш нищо никому означава и още нещо в морален аспект — да не си обидил, да не си злословил, да не си огорчил някого в момент на афект. Това означава още ако си решил да помогнеш някому, да го сториш навреме, да не отлагаш като длъжник, за да не пропуснеш момента и да стане късно осъществяването на благородните ти намерения.

Апостол Павел доизяснява: човек трябва така да живее, че да обича ближния си. Безграничната любов към човека стои в основата на християнската религия. Любовта в широк смисъл означава извършване на добри дела, отхвърляне на акта на насието, на

отвърщане на злото със зло. Любовта предполага уменията да простиш, да проявиш достойно благородство в отношенията си с хората. След като „Бог е любов“ и е заложил божествена искра у човека, това значи, че трябва да се стремим към божествено съвършенство.

Затънал в дейности за собственото си благополучие, човекът обаче отдавна не е достатъчно духовен. Той не дава едната си риза от своите две на нуждаещия се, а алчно и егоистично граби, не дава, а се стреми да взема повече и повече... Отдавна „един друг“ не се обича, не си прощаваме. Някои набожно се кръстят в църква, но това е лицемерен фалш. Да бъдем истински християни чрез делата си означава именно „един друг да се обича“. Както се пее в една песен: „Ако до всяко добро същество застане още едно...“.

Може би ако човекът на бъдещето съумее да се изявява така, че да бъдат забравени войните и жестоките престъпления, ако и държавниците проумеят, че трябва да мерят не с мярката на враждата, а с тази на божията любов към човека, светът сигурно ще се промени.

Да вярваме, че тогава посланието на апостол Павел ще стане реалност!

НЕ СЕ ПРОТИВЕТЕ НА ЗЛОТО

„Аз пък ви казвам да не се противите на злото, но ако някой ви удари плесница по едната буза, обърнете му и другата и на тоя, който иска да се съди с тебе да ти вземе ризата, дай му и горната дреха“

Евангелие от Матей 6:39-40

Евангелистът Матей е един от Христовите ученици. По примера на своя учител той проповядва неговото учение чрез житейски примери и притчи, за да бъде по-понятно това учение на масите.

Във философската основа на християнската религия стои нравствената доброта, любовта към човека и всичко прекрасно. Религията по своята същност е една социална сила, който прави човека морално отговорен за своите постъпки. В този смисъл тя проповядва непротивене на злото — за разлика от юдаизма: „око за око, зъб за зъб“. Неправилно този афоризъм се приписва на християнската религия. Но се счита, че пророкът Мойсей е имал основания да се придържа към тая максима, за да оцелее племето му.

Християнската религия разглежда съществуването на добро и зло като причинност от човешките взаимоотношения, а не като възмездие от Бога. Християнинът е насочван към извършване на добри дела, изключващи завистта, користта и особено отмъщението. Отхвърлен е актът на отвъръщане на злото със зло.

Изправен пред тълпата, за да бъде осъден, Христос чува озверели гласове: „Разпни го!“. А скоро преди това е бил посрещан с „Осанна“ — т. е. „Спаси ни“. Божият син не изпитва нито презрение, нито гняв

срещу тази тълпа, а отправя молба към небето: „Господи, прости им, те не знаят какво правят!“. Той оневинява настроените враждебно срещу него свои сънародници, разбирайки, че те са подведени, съзнанието им е манипулирано и затова се поддават на отрицателна психическа еуфория. Затова вместо да изпита омерзение, той се моли за спасение на техните души.

В такава светлина трябва да се разглежда и мисълта на Исус, изразена от Матей чрез образни житейски примери. Ако те нападнат или те ударят с необуздан гняв, не отвърщай на удара с удар, а накарай невъздържания да се смути и засрами от своята постъпка, като му поднесеш и другата си буза. Подобно тълкувание търсим и в другия пример: ако се опитат несправедливо да ти отнемат ризата, прояви великодушно благородство, като дадеш на безочливия нахалник и горната си дреха.

Метафоричният смисъл на примерите насочва към проблема за приоритета на Доброто над Злото, за победата на Доброто не чрез насилие, а чрез висока нравственост. Разбира се, не можем да разгледаме мисълта на Матей като препоръчване на раболепие или като свиване в черупката си от страх пред силния, наглия. Борбеност е нужна, но не и отвърщане на удара с удар.

Такъв подход води до озверяване на човека, до изкривяване на неговата психика, а това го отдалечава от божествения дух, заложен от Господа.

За жалост, и сега, както векове наред, се извършват много престъпления, водят се войни между отделни народи, което доказва, че и днес все още не е осъзната

същината на християнската религия, чиято ключова дума е ЛЮБОВ!

Ако си спомним и осъзнаем дълбокия смисъл на християнския празник на „прошката“, може би ще променим нещо у себе си...

„Мир, любов на всички братя“ — бе пожелал християнинът Иван Вазов.

Да се надяваме, че новият век ще ни ги донесе!

НА ВЕЛИКИТЕ СА ОТРЕДЕНИ ВЕЛИКИ ИЗПИТАНИЯ

„На великите са отредени велики изпитания“

Еврипид

Великите личности... Те са единици в световната история. Именно защото са велики — т. е. не като всички останали. А с какво са по-различни?

Съдбата ги е надарила с повече и с по-големи способности. Много от тях са и многостранно надарени — гении. Като Леонардо да Винчи например — енциклопедист, който успешно се изявява в различни клонове на науката и изкуството с открития, изобретения, а е и гениален художник.

Свърхнадареността на Волфганг Амадеус Моцарт в областта на музиката се проявява още в детската му възраст.

Но не е задължително великата личност непременно да е гений. Великите дела може да са насочени само в една област, но осъществени с оригиналността на

идеите си и със смели решения. За да докаже с делата си своята новаторска същност, великият трябва да притежава силен характер, да действа целенасочено, с размах, да проявява твърдост и постоянство, умение да довежда докрай делата си.

В нашата история велик е например Васил Левски, за когото всеки българин знае, че притежава кристално чиста нравственост и че неговата идея за вътрешните революционни комитети е принос в световната история на революциите.

Народът казва, че на когото Бог е дал много, от него и изисква много. Как да разбираме тая мъдрост? Многонадареният е търсеца личност. Нужна му е арена, където да изяви своята нестандартност. Неспokoйният му дух е новаторски, у него бушува стихийно богат интелект и комбинативна мисъл. Той е като перпетуум мобиле — вечнодвижещата се машина, която все още е несътворена.

Но обществото не винаги подкрепя и подпомага инакомислещите. Те са като бели врани, защото не са като всички. В този смисъл съдбата поставя изпитания пред великите. За да успеят, трябва да бъдат изключително волеви, силни и смели, за да не се огънат пред трудностите. Ето защо по-надареният трябва да бъде насърчаван да усвоява знанията чрез изпреварващо обучение, но и да се възпитава характерът му — за да устои на всички изпитания. Слабохарактерният, безволевият или възгорделият се, колкото да е надарен, не става велик, не преуспява.

Великите изпитания се преодоляват само от силни личности. Те се борят за своята правда, изправяйки се срещу бюрократа, срещу завистника, срещу тирана,

даже ако е застрашен животът им. Галилей загина трагично, но не се отказа от откритието си, че Земята се върти...

Великият е истински велик, само когато съумява да премине бариерите на съдбовните изпитания!

ЕДНО Е ДА ГОВОРИШ МНОГО, ДРУГО Е ДА КАЖЕШ НЕЩО

„Едно е да говориш много, друго е да кажеш нещо“
Софокъл

Тази мъдра мисъл на Софокъл откриваме и в изреченото от Кирил Философ: „Голям ум в малка реч“.

Човек контактува чрез езика — средство за общуване, което го отличава от другите живи същества на Земята. Всеизвестна е максимата: „Ако не можеше да говори, човекът нямаше да е човек“. Мисълта и говорът развиват интелекта, чрез които човечеството комуникира и прогресира през дългия път на своето вековно съществуване.

А който умее добре да общува, решава по-успешно личните си и професионални проблеми; доказва се като личност, радва се на уважение, придобива приоритет, който издига авторитета му и той просперира. Речта е средство за създаване на добри човешки взаимоотношения. Народът не случайно е казал: „Езикът кости няма, но кости троши“, „Блага реч железни врати отваря“.

Речта на мъдрия човек е премерена. Обикновено

говори много самолюбещът, нахалният, празноглавецът. И, естествено, казва излишни и несъществени неща. Подобни типажи непрекъснато търсят възможност да се представят като позитивни личности. В речника им присъства неизменното „аз“. Такова лице ангажира вниманието на околните, за да се самоизтъкне или да иска услуги. Той е нахално безочлив, наричан на жаргон „леке“. Народният мъдрец правилно съветва: „Бягай от пияния и нахалника“.

Съвсем друг тип са сдържаните, които винаги преценяват какво трябва или не трябва да споделят. Тяхната речева информация е пестелива, смислена, интересна, заинтригуваща. Те винаги казват „нещо“ — съществено и важно, което ще заинтересува адресата, с когото общуват. Речевият им изказ е немногословен, точен, изискано поднесен. Те характеризират обективно другите, без да злословят, да изтъкват себе си, оставят обществото да прецени добродетелите или човешките им грешки. „Не се хвали сам, остави делата ти да те похвалят“ — такова е тяхното кредо и то им придава вътрешна духовна красота. В този смисъл речта може да се приеме и като отражение на човешката психика. Позитивните качества и интелектът говорят за своя притежател чрез премереното му слово. А речта на прекалено словоохотливия „олеква“. Често той съобщава маловажни факти или клюки, преминава по повърхността на събитията, без да им даде ярна и точна оценка, словесната му тирада е затлачена от жаргон и просторечие.

Езиковата комуникация е смислова и съществена тъкмо както е забелязал Софокъл — да умееш да кажеш нещо, без да говориш много!

ПО-ДОБРЕ Е ДА СИ ПРОСТ И ЧЕСТЕН, ОТКОЛКОТО УМЕН И ЛЪЖЛИВ

„По-добре е да си прост и честен, отколкото умен и лъжлив“

Сократ

Дневният философ звучи съвременно, така както и през всички векове. Една мъдра и вечна мисъл.

Какво има предвид Сократ, когато разделя два типа личности: прост, но честен; и умен, но лъжлив? Понятието „прост“ не означава „простак“. Това е обикновеният човек от народа, необременен от скрупули, от комерсиалност, простосърдечен, добродетелен и чист нравствено. Той е добрият човек, който не се ръководи от подли интереси, които един комбинативен ум може да му подсказе. Простият, но честен човек няма да те излъже или да те ограби.

Имаше случай, когато един обикновен кантонер намери милиони държавни пари, които предаде, без да се съблазни от голямата сума. Символичната награда не го оскърби, важното бе, че е чист пред съвестта си.

Не са малко такива обикновени българи, прости и честни хора, готови да помогнат, да дадат от себе си вместо да присвоят. Един американски младеж с възторг разказва в телевизионно предаване как се изгубил на мръкване в наша планина, попаднал в някакво село и притеснено похлопал на една врата. Приели го, нахранили го, дали му подслон. Нещо, което едва ли би се случило в родината му, както споделя той.

В нашата литература са описани образи на простия човек от народа с голямо сърце. Достатъчно е да си

спомним само Моканина и Серафим — герои на Йовков, чиито постъпки доказват колко прав е древният Сократ...

А защо той отрича умния лъжливец? Неговият ум услужливо работи, но не за да твори добри дела. Тази личност е готова да осъществи комбинативни идеи в своя полза за сметка на други, които остават излъгани от него, ако са наивни и недосетливи. Днес много хора се лъжат по лесна печалба и се доверяват на фирми-фантоми, предлагащи работа в чужбина срещу крупни суми. Има и такива, които прехвърлят имоти срещу някаква „изгода“ и също остават излъгани.

Лъжливите умници не винаги остават ненаказани. Народът казва: „Каквото си дробил, това ще сърбаш“ или „Ако сееш ветрове, ще жънеш бури“ ...

ДУМАТА ЛЕКУВА ГНЕВА

„Думата лекува гнева“

Есхил

Думата — човешкото слово — казват, притежава магнетична сила. У нашите деди е било въпрос на чест да се държи на дадената дума. „Казана дума — хвърлен камък“ е било тяхно кредо. Без договори и подписи под тях занаятчии и търговци са залагали на оферти срещу едната честна дума.

Словото е дадено на човека като божи дар, който го издига над останалите живи същества с възможността да мисли и контактува чрез речта си. Думата

има страшна сила. Тя може да окаже благотворно влияние върху адресата, но може да има и обратно въздействие — да го огорчи, „Блага реч железни врати отваря“ — утвърждава народната мъдрост, а друга посочва противоположния ефект: „Езикът кости няма, ала кости троши“.

Как да тълкуваме сентенцията на Есхил: „Думата лекува гнева“. Утвърждава се позитивното начало на словото. Афектираният човек е разгневен. Той няма задръжки — може да нападне обекта, който го е разгневил не само словесно, а и с физическа сила — т. е. може да стане престъпник. При намеса на добронамерено лице, което ще въздейства върху афектирания, неговото слово е в състояние да излекува гнева. Как? Добрата дума внася психологическо успокоение. Тя кротко убеждава и постепенно въздейства за душевното равновесие на субекта, като внушава необходимост от разумна и спокойна комуникация.

Сладката дума, благата реч е по-силна от ядовитото изтърваната фраза. Не случайно народът е нарекъл „сладкодумни“ хората, които умеят да предразполагат другите чрез речта си, а в една песен се пее: „Като дума — бисер рони“. Позитивното слово може да изглади стара вражда, да сдобри кръвни врагове, да спре ръката на престъпник.

Особено значение в битуването има „прошката“. Този, който умее да поиска прошка за гневно изречена обида, спечелва или си връща един приятел. „Ден на прошката“ е религиозен празник, в който роднини и близки взаимно си гостуват, за да поискат прошка за евентуални обиди с думите: „Казано — неказано, сторено — несторено — простено“.

Да се овладееш, да преглътнеш гнева си, като подадеш ръка с добра дума — това е истинско чародейство, въздействащо благотворно. То отваря сърцето към доброта!

В този смисъл е вярна мъдрата сентенция на древния Есхил — че думата може да лекува гнева — добрата дума!

ПО-ДОБРЕ ВРАБЧЕ В РЪКАТА, ОТКОЛКОТО СОКОЛ В НЕБЕСАТА

Хората се раждат равни под слънцето, а в процеса на своето съществуване всеки прави своя избор. Един алчно се стреми към повече, като ограбва, друг скромно се задоволява с по-малко, но ценно. Един е доволен да държи врабче в ръка, друг се е зареял към небесата сокол да улови.

По-добре не е ли да се стремим реално към нещо осъществимо? Трябва да преценяваш възможностите си съобразно ситуациите, в които си поставен от съдбата. Да организираш живота си така, че целите ти да са постижими. Максимализмът никога не е бил добър съветник. Ако преценяваш, че си в състояние да осъществиш мечтите си, трябва трезво и упорито да работиш, за да кацне на дланта ти врабчето-успех.

Има личности, които се стремят към високи цели, което е добре, ако са съобразени с възможностите им или в конкретните обстоятелства. Мечтите на романтиците, които не се съобразяват с реалността, са мечти-химери. Такива хора гонят примамливата

сянка на сокол, който се рее в небесата, но е недостижим.

Съществуват обаче друг тип хора, които търчат подир „сокола“ не защото не могат да преценят възможностите и обстоятелствата, а поради стръвен стремеж алчно да имат повече и повече. Техният девиз е: „Аз трябва да имам това, което другите нямат, за да властвам над тях“, ала се самозалъгват, че на тях ще им принадлежи силната птица сокол. Измамни са подобни подбуди! И нечестни. Личности, които се ръководят от такъв девиз, често губят и рухvat, недостигнали своя мечтан сокол. Егоистично високомерен, максималистът не рядко остава с празни ръце...

Ето защо е по-добре да се предпочете по-малката, но сигурна победа, отколкото несигурния порив към примамливи, но нереални или изтъкани от алчност желания...

ВСЕКИ ИМА СВОЯТА ГОЛГОТА

„Всеки има своята Голгота и трънлив път, който трябва да извърви сам.“

Голгота! Хълмът, към който Христос носи върху изранените си рамене своя тежък кръст!... Препъва се, пада, кръв капе от тялото му, но той върви с жертвоготовност в името на човечеството. Едни го жалят, други го замерят с камъни. Разпънат на кръста, той моли за капка вода, но римските войници му поднасят гъба, напоена с оцет. „Господи, прости им,

те не знаят какво правят“ — шепнат напуканите му устни. Но той е извървял пътя към своята Голгота с тръннения венец на чело и с достойнство приема смъртта...

В житейското си битие всеки човек извървява трънливия път към своята Голгота. В зависимост от обстоятелствата трудностите пред някого са по-малко и по-леки, на другото съдбата поднася повече прежеждия.

Човек не е сам в своя път. Зависим е от обкръжението си, сред което има доброжелатели, и такива, които не му симпатизират. В някои случаи индивидът е подпомогнат от добрите хора, близки и приятели, които го подкрепят, вдъхват му вяра в силите. Нали „човек за човека е брат!“. Но в други ситуации, важи, за съжаление, поговорката с обратен смисъл: „Човек за човека е вълк!“. Обаче и тогава, когато среща някаква подкрепа и топло подадена ръка, всеки трябва сам да взема важните решения, да се справя сам в трудните моменти, да прескочи със собствени сили бариерите, поставени от съдбата.

Ако все разчита на други да решават проблемите му вместо него и да се борят за успехите му, става несигурен в себе си, характерът му се оформя като нестабилен. Често „мамино детенце“, очакващо мама и татко да насочват неговите стъпки и да го водят за ръчица, не е в състояние по-късно да уреди живота си, а търси у другите вината за неуспехите си, израства като неудачник, сърдит на света...

Трънливият път към своята Голгота всеки сам трябва да извърви. Това го калява, прави го нравствено силен, мъжествен.

**ЕСЕТА ВЪРХУ
ЛИТЕРАТУРНИ
ТВОРБИ И
ТВОРЦИ**

„ГОЛИ СА БЕЗ КНИГИ ВСИЧКИ НАРОДИ“

„Проглас към евангелието“ — Кирил Философ

Книгата е безценно съкровище. Тя е паметта на човечеството. Била е ценена още в древни времена. Първите книги са били върху глинени плочки, после върху папирус, докато се появи печатната книга. В старобългарските книги е изписвана красиво всяка буква, корицата е украсявана със скъпоценна обковка.

„Проглас към евангелието“ е увод към преведеното от гръцки език евангелие от Кирил Философ. Но наред с религиозния характер на текста е вложен и граждански подтекст — за значението на писменото слово в историята на човешкия род, за духовния прогрес на народите. Сякаш и днес чуваме тържествения тон, с който Първоучителят прославя буквеното слово и зове:

Слушайте сега, славянски народе,
слушайте словото, което от Бога дойде...

И още:

Голи са без книги всички народи,
не можейки да се борят без оръжие
с противника на нашите души.

Една епохална мисъл на гениалния Кирил Философ! С нея той изразява своето прогресивно схващане за ролята на просветата и културата в съществуването на човечеството през вековете. В него е закодирана мисълта, че духовността решава оцеляването на

човешкото племе. Без писменост, без традиции в полето на културата един народ няма бъдеще. Той не може да се бори с враговете на прогреса без главното си оръжие — книгата, науката, защото „безкнижната душа мъртва се явява у хората“. Така още веднъж Кирил оборва триезичниците, като дава право на всеки народ да чете и пише на своя роден език.

Материалното е преходно, а устойчивото в човешкото битие е духовното начало. Постиженията на науката, на изкуството са дело на духовните учители на човешкия род. Метафората в Прогласа: „Голи са без книги всички народи“ доказва голямата роля на просвещението за културното издигане на „всички народи“ — т. е. в планетарен мащаб.

Нашият народ е духовен народ. Именно затова не е изчезнал през вековете. Традицията, оставена от учениците на двамата братя, когато през IX век се разпространява масово просветата на роден език, продължава и по-късно. През тъмните векове на петвековното иго в килийни училища и в читалища процъфтява родната просвета и култура. Появяват се български вестници и творби на български писатели и поети. И в наши дни родителите жертват всичко, за да се изучат чедата им. Доказва се, че нашата нация е втора в света по своя интелект.

Ние единствени в света имаме свой празник на просветата и културата — 24 май, посветен на великото дело на Кирил и Методий — просветители и светци!

Но и днес има нужда да се замислим над мъдрите слова на Кирил Философ: „Голи са без книги всички народи!“. За да оцелеем като нация, а планетата — като люлка на едно мъдро човечество!

МОЯТА ПРЕДСТАВА ЗА ПАИСИЙ ХИЛЕН- ДАРСКИ

Едно далечно минало — XVII век. Родината тъне в робство. Народът е забравил своето някогашно царство, когато България е била силна държава с военна мощ и процъфтяваща култура.

В старинен манастир на Атонския полуостров гръцки и сръбски монаси сипят хули срещу българските си събрата, че техният народ е робски, прост и безкнижен. Срещу тях се изправя Паисий Хилендарски. Той има дързостта да влезе в полемика със своите опоненти. Виждам го изправен срещу множеството. Огънят на родолюбието гори в тъмните му очи. Представям си как прелиства стари книги, за да обори сърби и гърци не с хули и нападки, а с научни факти.

Свещта осветява с трепетно пламъче каменната му килия, дървен одър, груба маса, върху която са отрупани книги, пачи пера и мастило от шикалки. Той будува до късни ноци. Чете и пише, пише и чете.

Не мога да го възприема като смирен и богобоязлив духовник. Изпълнен е с борчески дух. Ще докаже на манастирските си братя, че българите са имали славна държава и са били достоен за уважение народ. Но огнените му слова трябва да достигнат и до всички българи — прости орачи и копачи, които не се срамят от своя род и език. Но Паисий влага и контрастно чувство на гняв срещу онези, които крият българския си произход. „О, неразумни и юроде! Защо се срамуваш да се наречеш българин и не четеш и не говориш на своя език?“ — чувам гневните му слова. Обръща се

към отродените, поддали се на гръцко влияние: „Но поради що ти, глупави човече, се срамуваш от своя род и се влачиш по чужд език?“

Скъръца пачето перо, сънят притваря очите, страшни стомашни болки и главоболие прегъват тялото. Но гордият потомък на банскалийския край неуморно пише. Виждам високо вдигнатото му чело и гордата му осанка. Личният му живот е повече от скромен. Никакви светски прояви, само горещи молитви към Бога да му даде сили да довърши святото си дело. Усещам непокорния му дух, който не се побира в монашеската килия. Той броди по света, за да събере данни и факти за историята на отечеството.

Когато най-последно произнася с думите на поета: „Конец! На житие ново аз турих венец!“, родолюбивото му сърце го кара да скъта под расото свидната книжка и да поеме по прашните пътища на родината. „Преписвайте тая историйца и платете, нека ви я препишат, които умеят да пишат и пазете я да не изчезне!“ — тихо шепнат тези горещи слова неговите напукани устни. От село на село, от къща на къща той броди, за да буди заспалите. Прехласнато слушат проститерачи и копачи, неговите братя и престават да се чувстват роби.

И днес смелият патриот в монашеско расо ни напомня, че трябва да се гордеем със своята славна история, с духовната култура, която сме внесли и продължаваме да внасяме в световната цивилизация. Отец Паисий и днес ни зове да не бъдем „неразумни и безумни“, да помним своя славен древен род и да се гордеем със своя език. Паисий, колко си ни нужен и днес, свети отче!

НИКОЛЧОВЦИТЕ В НАШИЯ ЖИВОТ

„Маминото детенце“ — Любен Каравелов

Любен Каравелов написва повестта „Маминото детенце“, за да изобличи някои от българските чорбаджии през XIX век. Те не са способни да възпитат правилно своите деца, тъй като не ги учат на труд, честност и почтеност. Такива са Нено и Неновица в посочената повест. Като имаме предвид образа на разглезения и разхайтен Николчо, замисляме се дали няма николчовци и в наши дни, макар че живеем един век след времето, отразено в повестта на Каравелов.

Въпросът за възпитанието на децата и за примера на родителите е стар колкото света. Днес растем в друго време, с други идеали, но няма ли между нас родители и деца, подобни на тези, които е описал Каравелов? Според мене днес също има николчовци.

Те са деца, чиито родители им позволяват всичко, не ги лишават от нищо и не са ги научили на труд. Много от тях живеят между нас, държат се пренебрежително към околните, особено ако родителите им са богати. Такива деца разполагат с повече пари, харчат безразборно и се хвалят с това. Съвременните николчовци усвояват знанията в училище небрежно, повърхностно. За тях с пари може всичко да се купи. Те си мислят, че всичко им е позволено, не само от родителите, но и от обществото. Такива деца израстват като безотговорни и към себе си, и към другите. Те нямат силен характер и воля, което е причина да тръгнат по

лоши пътища и да се провалят морално. Няма цел в живота си и положителни стремежи, които да ги водят към добро. Така затъват все повече, подобно на Николчо, в блатото на живота.

Познавам такива деца и имам впечатление от това как техните родители сами ги тласкат към пропастта, защото не са ги научили на труд, не са създали у тях чувство за лична отговорност, а само ги задоволяват и им разрешават всичко, което те пожелаят. Колко много приличат тези родители на Нено и Неновица от миналия век! В много случаи такива родители са порочни и безчестни хора, които дават пример на децата си да живеят в лъжа и лицемерие. Този пример заразява днешните николчовци и прибавя към техните характери и други отрицателни черти.

И днес трябва да се борим срещу погрешните методи на възпитание, както това е правил Любен Каравелов!

БОТЕВ И НИЕ

Не, това не е съпоставка. Ние днес нямаме дързостта да застанем равнис с него — гениалния поет, великия революционер, безсмъртния войвода. Но имаме какво да вземем от него, за да ни изпълва неговото родолюбие, за да горим с неговия пламък, за да се отдаваме на своя народ като него — непостижимия...

Още от първите ученически години осъзнаваме, че „тоз, който падне в бой за свобода, той не умира“, че трябва като него да се озоваваме на глас народен, да служим на България.

Той е с нас и днес, защото продължаваме да копнеем за един по-справедлив и хуманен свят, който планетарно да унищожи

това царство кърваво, грешно
царство на подлост, разврат и сълзи.

От Ботев се научихме като обичаме родината, да обичаме и родната планета и да допринесем с нещо за добруването на човечеството. Прозряхме да не бъдем „слепци с очи“, а да живеем за „честта, майко, юнашка“, да не бъдем празнодумци, а хора на дълга и делото. Българският ни ген води към свободолюбие, защото майките ни закърмят „със сърце, мъжко, юнашко“... Ботев беше схванал жилавата перманентност на нашата жизненост и порив към свободата. От поколение на поколение се предаваха пушка и сабя на младите братя, за да се научат „силно да любят и мразят“, когато срещнат народен душманин.

Той беше и велик, и обикновен. Дълбоко емоцио-

нално обичаше своите близки, но искаше от своята любима да бъде редом с него там, дето

буря кърши клонове,
а сабя ги свива на венец...

В прощалното си писмо до своята Венета той написа: „Знай, че после отечеството съм обичал най-много тебе“. Интимните чувства, колкото и да са силни, стояха за него „после отечеството“ и народа, който ще се поклони пред него с думите:

Умря сиромах за правда,
за правда и за свобода.

Колцина днес могат да се похвалят, че за тях личното и материалното стои „после отечеството“?

Има какво да научим още от него... Той поведе своите „юнаци лични и напети“, застана пред капитан ЕнглеNDER и го застави да спре „Радецки“ на българския бряг. Накара Европа да се просълзи пред един родолюбив подвиг. Ще я накараме ли и ние да се вгледа в нашето древно могъщо племе?

С перо и сабя Христо Ботев е с нас и днес. Както и ние с него. И с неговия пример. Нашето младо поколение ще осмисли величавия му подвиг, изпят в песни и прославен с оръжие!

„КЪДЕ СИ, ВЯРНА ТИ ЛЮБОВ НАРОДНА?“

„Къде си, вярна ти любов народна?“ — Добри Чинтулов

Една песен на Добри Чинтулов, станала химн на родолюбието. Тя шества и до днес, за да блести искрата любородна все така силно!...

Ражда се в тъмните робски времена, когато българинът надига глава и се заклева пред светите думи „Свобода или смърт!“. Една песен — предизвикателство, което провокира народностното съзнание.

Къде си, вярна ти любов народна,
къде блестиш ти, искра любородна?

Този е зовът на апостолите в ония славни дни, които Вазов нарече „Пиянството на един народ“. В името на любовта към отечеството априлци изгоряха на кладата, погинаха посечени, паднаха достойно в последния бой. За свободата на отечеството преди тях грабваха пищови и шишанета хайдутите и бунтовници и всяваха смут и страх сред поробителите и народните изедници.

Обичта към родината събираше хъшовете на брега на Дунава в Браила и те шептяха: „О, Българийо, никога не си тъй мила, както кога сме въвн от тебе!“

Тя, родината, може и без нас, но какво сме ние без нея? Народ и родина само на пръв поглед са отвлечени понятия. Те събират в едно роден дом, роден край, родители, близки, приятели. Родината — това са свидни

кътчета със спомени, синьо море и величествени балкани.

В моменти на исторически катаклизми будните умове отново се връщат към призива: „Къде си, вярна ти любов народна?“. В критичен момент в наше време млади хора запяха Чинтуловия химн и той отново стана зов.

Призивът „Къде си, вярна ти любов народна?“ провокира нашето съзнание и днес. В чуждите краища ще си останем чужденци, цял живот ще ни пари носталгична болка по изгубеното отечество и любовта към него.

Къде блестиш ти, искра любородна,
я силен пламък ти пламни,
та буен огън разпали
на младите в сърцата...

Този фанфарен призив на народния учител Добри Чинтулов, създал и мелодията на своята бунтовна песен, звучи и в нашите сърца, буди и днес заспали съвести...

ПЪТЯТ НА БЪЛГАРИНА ОТ РОБСТВОТО КЪМ СВОБОДАТА

*„История славянобългарска“ —
Паисий Хилендарски и
„Изворът на Белоногата“ — Петко Славейков*

Дълъг е пътят на българина от робството към свободата. Но той го извървява с чест и достойнство. Преживява две робии, едната от които петвековна. Не прекланят глава нашите прадеди: с хайдушки чети, с бунтове те доказват свободолюбието си.

Още в тъжния 17 век хилендарският монах Паисий с горещо патриотично чувство зове своите събратя да вземат присърце „своя род и своето българско отечество“. Подбужда националното самосъзнание и с чувство на гордост разгръща страници от славната българска история. Написва своята „История славянобългарска“ „на полза роду“ и отправя думи-зов: „Ти, българино, знай своя род и език“, думи, които не са изгубили своето значение и днес.

Чувството на любов към човека от народа се сменя от други, контрастни чувства срещу ония, които се отродяват: „О, неразумни и юроде! Защо се срамуваш да се наречеш българин и не четеш и не говориш своя език?“. Хилендарският монах вярва, че ще постигне тайната си надежда — българинът да намери пътя от робството към свободата...

След Паисий се появяват нови борци с перо, какъвто е Петко Славейков. В поемата „Изворът на Белоногата“ той прокарва идеята, че в епохата на роб-

ството човек може да не е господар на живота си, но волята за свободна житейска позиция не може да му бъде отнета с куршум.

Гергана е изразителка на народната философия за смисъла на живота. Въпреки че е беззащитна, тя се противопоставя на турския везир, който иска да я вземе със себе си в Стамбул. Според него щастието се състои в богатството. А Гергана е щастлива в „оня моя бащин дом“, малък и скромнен при родителите си и родното огнище. Сблъскват се две ценностни системи. Девојката не се съблазнява от предлаганите богатства и накити. На нея ѝ носи радост трудът — тя е:

расла-порасла
кога на нива, на лозе

Везирът е удивен как такава красива мома може

да гори лице снежано,
да коси ръце нежани

С изключително самообладание Гергана изявява свободата си на избор в любовта. Не се огъва, не се изплашва от властника, макар че той е свикнал да му се подчиняват и процежда, че е господар над нея. Изправен е заплашително пред девојката, но тя събира сили и воля и с правото си на свободен човек заявява, че ако той е господар на живота ѝ, не е господар на волята ѝ:

Без воля стопан ставаш ли
на мъртво сърце студено?

Така тя доказва личното си човешко достойнство и свободолюбие. Дали днес бихме могли така дръзко да отстояваме родолубието си и да се откажем от съблазните на чуждото...

Не е лек пътят на българина от робството към свободата. И днес, в наше време, той търси възможност свободно да се изявява в епохата на демокрацията. Но не са изгубили смисъл нито патриотичният зов на Паисий, нито дръзките слова на Гергана — пример за патриотизъм и свободолюбие!

ТЕ СА БЕЗСМЪРТНИ!

„Епопея на забравените“ — Иван Вазов

Героите на нашето възраждане! С възвишени идеали и живот, отдаден на родината и народа! Но кой си спомня за тях след освобождението? Тогава родолубецът Иван Вазов написва своята знаменита „Епопея на забравените“, за да възвеличи техните подвизи и да събуди чувство на признателност в паметта на народа. И те остават завинаги незабравими...

Първо място в стихосбирката е отредено на великия Апостол на свободата — Васил Левски. Един национален герой с общочовешки измерения! Той намира път до сърцата на хората, служейки си с „думи прости“ и семето покълва „за жътва богата“. Отдаден на великата идея за всенародно въстание, той, „гол, бос, лишен от имотът“, дава живота си за тая идея.

Една личност с най-чиста нравственост, идеалът на България!

Идеологът на българската революция е Раковски, чийто образ е изваян с антитези — романтично обзет от „любов исполинска“ и от „вражда сатанинска“, с неспокоен дух и вяра в бъдното.

Връщайки се назад в тъмната епоха на робството, поетът не забравя хилендарския монах Паисий. Представяме си го в мрачната манастирска килия как пише с пачето перо за славното минало на поробените си братя. Един монах извършва културен и политически подвиг. Вазов възвеличава образа на ренесансовия новатор в черно расо, който осъзнава величието на своето дело: „И на житие ново аз турих венец!“

Апостолите от април 1876 г. продължават това дело. Събуденият роб се превръща в герой. С борчески патос е възпято величието на героизма. Оживяват пред нас Бенковски, Каблешков, Волов, Кочо Чистеменски, братя Жекови. Тогава, когато

и в няколко дена тайно и полека
народът порасте на няколко века...

Опозицията страх-безстрашие добива нови измерения. В „Кочо“ перуценци са станали „с великите равни“, приемайки своя трагичен избор. И там, сред множеството, в малката църква се извисява „простия чизмар“. Потръпваме и се гордеем с него — приел смъртта на цялото си семейство пред позора... Кочо — символ на българския дух!

С каква психологическа наблюдателност Вазов вижда облика на малодушните в тази кървава епоха! Братът Михаил Жеков убива по-малкия си брат, готов

на предателство от страх...

А с колко много патос и патриотизъм е възвеличен подвигът на опълченците — приемници на подвига на априлци! В „Опълченците на Шипка“ няма индивидуални смелчаци, подвигът е колективен. Не стигат сравненията, метафорите и антитезите, за да предадат безграничния героизъм. Върховна е готовността за саможертва, защото „България цяла сега нази гледа“. Героите са вкусили вече от свободата и затова мъжествено срещат „желязото с железни си гърди“ и дори когато „патроните липсват“, тогава „волите траят“... Невероятна е кулминацията, където се бият „ведно живи и умрели“.

В епилога си представяме как величавият Балкан напомня в бурни дни за славната епопея и нашепва „от урва на урва и от век на век“ за героизма.

„Епопея на забравените“! Стихосбирката на народния поет, която направи незабравими образите на велики мъже, отдали живота си на народа, родината и свободата!

ЧОВЕКЪТ И ПРИРОДАТА

*„Към природата“ и „При Рилския манастир“ —
Иван Вазов*

Когато се намира сред природата, Иван Вазов казва: „Сега съм у дома“. Приемаме тези негови думи и за свои. Те многократно се повтарят за доказателст-

во, че човек се чувства по-добре далеч от фалша на обществото. Величието на природата се пренася върху човека и той се чувства извисен. Чрез стиховете на поета виждаме природата като част от Вселената. Спокойствие те обзема сред „планини и върхове“, „гори високи“, където се леят „потоци кристални и пенливи“. Една панорама, изваяна сякаш от четката на художник. Природата е като майка нежна и ние сме частица от нея, чувстваме се щастливи, усещайки хармонията, сред която дишаме волно като лирическият герой. Духът се разкрепостява — далеч от житейската суета, изпълнен със сили и желание за творчество. Там, сред майката-природа „световните злини, тревоги са далеч“ и човек се възражда, усеща се по-добър, „почти невинен веч“.

Колко много наслада доставя и тишината, и песента на птиците! Вълшебната музика се носи не от касети и от задимени дискотеки, звучи свежа и чиста...

Природата е вечна, загатва за това поетът. Едновременно непроменена и нова, въздейства естетически и насочва към размисъл. „Ни вехта, ни стара“ е вечната природа, динамична със смяна на панорамата: ту „хубости дивни“, ту „небе пространно“, ту „снежни чела“... Върховете те мамят — да достигнеш най-високия, опрян сякаш до небето. Не е ли така и в живота — вървиш нагоре към нещо добро и красиво. Към философски размисли ни насочва поетът. Човекът тук е нетрайна твар, но Вселената е вечна. „Какво по-велико от твоето величие?“ — възкликва той и търси тайнството на създанието, на многообразието и хармонията в природата.

Лирическият герой се слива с автора. Читателят

също търси връзката между човека и природата чрез нейното космическо начало. Природата е вдъхновителка за творчество у поетите — тя вдъхва „песни и жар“ у тях. Но обикновеният човек е също рожба на тая природа, която му дарява успокоение от житейските грижи. Там, сред нея

духът ни отруден от светските мъки
намира утеха, покой, радостта.

Четейки стиховете на големия поет изпитваме същите чувства на преклонение пред българската природа, където се чувстваме „у дома“. Благоотворно е влиянието от съприкосновението с майката-природа, обожествена от поета. Колко дълбоко е прозрял Вазовият лирически герой необходимостта от близост на човека с природата-майка на своите деца, не особено благодарни чеда...

Не само разнообразие и развлечение трябва да търсим сред нея, а да вникнем в дълбоките философски размисли на поета за връзката ни с вечността на природата, на космоса, за това, че природата облагородява, прави човека по-добър и го вдъхновява за творчески дела.

ЩАСТЛИВЕЦО, ЩАСТЛИВЕЦО, КЪДЕ СИ?

„Бай Ганьо“ — Алеко Константинов

Къде си да видиш внуците на бай Ганьо как шетат из Европата и по Българско! Пред тях дядо им нищо не чини, ситна риба е. Тръгнал с мускалчетата в пояса да продава мурафети из Европа на дребно! Прецакаха те внуци и правнуци, янлъш си, Ганьо Балкански! Твоите потомци теглят зелената валута от банките чрез интернет, без да са внесли пукнат долар! И духват по чужбините да си ги харчат — по Ривиерата и Канарските острови! Пък твоя Ганьо, Щастливецо, си гони килимчето и свидливо реже „деликатни“ късчета кашкавал за икономия. Вехтория е той, вехтория! Не влиза в хотел и ресторант, а търси някой балама като Иречек и де с нахалство, де уж с будаллък сяда на софрата му с лютите си чушки.

Потомците му сега на тойоти се возят, коктейли дават и тънко прецакват бизнесвраговете си. Офиси гърмят, лимузини пламват, банки фалират. Защо те няма, Щастливецо, сега да възвеличиш днешния келеперджия Ганьо! Тръгнал твоят с Гочоолу и Дочоолу избори да прави със сопи и зурли! Вестници се хванал да издава! Сега да видиш на кое се казва плюене и храчене върху политически съперници. И по газетите, и в парламента! Че то Ганьовото нищо не е! С мед да го ближеш! Праведник, светец е твоят Ганьо. Посмееш се на възточната му изостаналост, съжалиш свидливата му душица, па като се повзреш в политическата му кариера — стане ти ясно къде са корените на

днешната ни политическа гора тилилейска... Надминаха те и те прецакаха, Ганьо! Що знаеш ти? Ни от рекет отбираш, ни от бомбени атентати! Твоето — само лява ръка — десен джоб на дребно.

Къде си, Щастливецо, да разкажеш за днешната омаскарена епоха на дребни характери — баш келепирджии!

БЪЛГАРИНЪТ ПЪТУВА...

„До Чикаго и назад“ — Алеко Константинов

Жадна и неспокойна душа носи българинът. От стари времена той обича да пътешества по света. Дори по време на робството български търговци са обикаляли из Европа, пренасяли са европейски дух, а млади български синове са учили в престижни учебни заведения в чужбина.

Алеко Константинов написва първия пътепис в българската литература, в който излага впечатленията си от пътуването до Чикагското изложение в Америка. Но само за това ли е отишъл на далечно пътешествие? Не, с нетърпеливо любопитство той очаква да види там една нова, по-различна действителност — демократична, справедлива. Да, демокрацията го радва, свободата на словото — също, мащабите на икономиката го впечатляват. Но неговата обективност не скрива разочарованието от хищната паст на капитала...

Жадната българска душа търси нещо ново, по-прогресивно, ще възприема новаторството, ще търси, ще открива... Стремещът към демокрация ще го води напред, към нови, непознати земи. Затова българинът ще пътува с намерението да пренесе на родна земя някакво общество — хуманно и справедливо. Това е и скритото желание на хуманиста Алеко. С тази цел той посещава Америка, а изложението е само претекст...

Българинът в лицето на автора е търсеца личност — непрекъснато сравнява това, което вижда в Новия свят с онова, което познава в Европа. Но не спестява нито възторга, нито разочарованието си. И с мъка разбира, че в целия свят няма хармония между духовното и материалното... Пътешественикът-българин е поклонник и на природата. Възхищава се от величието на водните стихии на океана, с благоговение се прекланя пред Ниагара. Изпълват го благородни чувства, защото природата облагородява човека.

Да, българинът пътува, обхожда света с желанието да го промени!...

СЕМЕЙСТВОТО И ДЕТСКИТЕ СТРАДАНИЯ

„Зимни вечери“ — Христо Смирненски

Семейството... Първата човешка общност, която посочва на детето пътя към големия живот. Но дали е така във всички семейства?

Бедността е рушител на семейното съгласие. Това

е обрисувал Смирненски в „Зимни вечери“. Мъка, страдания и отчаяние — такива са елегичните чувства, които навяват болка у читателя. Потресаваща е картината, нарисувана словесно...

Виждам схлупената къщурка, чувам грубите крясъци на пиян мъж — бащата, отново завърнал се „безхлебен“, защото е безработен. Изплашени, обезумели от страх, децата пицят и се молят, майката „проридава едва“, сломена от терзание. А читателят приема състраданието на автора към неговите „братя“ по съдба...

Семейството... То няма да даде топлинка на децата си, те няма да израснат със сигурността на задоволения човек.

Тръгвам навън заедно с лирическия герой. Сред мъглата — слепец, а с него — дете, непознало своето детство. Други „братчета на Гаврош“ мъкнат непосилни товари — чувалчета с въглища в помощ на бедните си семейства. И техните бащи са „безхлебни“, и в техните „смълчани хижи витае глад и студ“...

Родители и деца са жертви на един несправедлив свят. Едно детство в мизерия и нищета. Без весели детски игри, без топли пламъчета в очите. Деца — поели грижи за семействата си, деца-старци. Какво ще стане с тях по-късно? Някои ще запазят нравствената си чистота, но други ще станат озлобени престъпници. А тъжните спомени от неизживяното детство ще горят цял живот душиите...

Но може би ще настъпят времена, когато всички деца ще бъдат стоплени от грижовните си родители? И детството ще бъде ведро и усмихнато? Може би? Дано!

ИЗКУШЕНИЕТО

„Приказка за стълбата“ — Христо Смирненски

Изкушението означава съблазън. В народната митология Злото е представено в образа на Дявола, който изкушава човека, като го въвежда в изкушение, в съблазни. Те предлагат нещо прекрасно — власт, богатство, лек живот. Човек се изкушава да посегне към всичко това, алчно пожелава да го има. Но не го получава безкористно, а срещу „нещо“, много скъпо и ценно. В тази нечиста сделка губещият е този, който се е поддал на изкушението.

Такива размисли поражда „Приказка за стълбата“ на Смирненски. Героят — млад момък — е съпричастен към страданията на бедните си събратя: „Аз съм плебей по рождение и всички дрипльовци са мои братя“. Готов е да се бори с „принцовете“, които стоят най-горе на стълбата на социалното неравенство. Появилият се изкусител — Дяволът — поставя бариери пред пламенното желание на младежа. Как да постъпи? Да се поддаде или?... За да го пусне „горе“, трябва да заплати. Лековерният младеж не схваща ловките хитрости и наивно се лишава от... слуха си, очите, сърцето и паметта си. Символична е силата на изкушението, прието уж в името на добри намерения за отмъщение на „принцовете“. Попада в клопката на Злото. Подкупен от Дявола, не е ли изгубил човешката си същност? Не чува вече воплите на братята си, не вижда страданията им, не ги жали. Възприема се като „принц по рождение“, безсърдечен като задоволените

пируващи „горе“ — на върха на стълбата. Плачът на бедняците той чува като тържествен химн... Ето до какво е довела коварната сила на изкушението!

Поучителна е приказката на Смирненски. Човек не трябва да отстъпва от моралните ценности, да не се съблазнява лекомислено и алчно. За да бъде висококръвен, не трябва да се влияе от сатанински уловки.

Не случайно в една от молитвите човек моли Бога: „И не въведи нас в изкушение, но избави нас от Лукавия“, т. е. от Злото, което не бива да позволяваме да ни изкушава...

„ТИХИЯТ ПРОЛЕТЕН ДЪЖД“

„Тихият пролетен дъжд“ — Николай Лилиев

След зимата, сковваща духа, иде пролетта. Тя съживява, разкрепостява. Навън ръми тих пролетен дъжд. Човешката душа се пробужда заедно с природата.

А пейзажът, описан от Лилиев, е свързан и с природата, и с психическото състояние на човека. В този смисъл се открива космическата връзка на лирическият герой с майката-природа, чиято рожба е и той. „Тихият пролетен дъжд“ — едно стилистично повторение звучи ритмично-музикално. Един съвършен глагол — „звънна“ внася успокоение и предизвиква радостна тръпка. „Колко надежди изгряха“ е възкли-

цание, което говори за възраждане на живота след зимата, защото пролетта е сезон на възвръщането към жизненото начало.

Това очакване на възраждането докосва човешката душа. Тръпката на олицетворената земя преминава и у човека. „Пролетни приказки шъпне“ този дъжд на надеждите — това е магията на хармоничното единение с природата, преминаващо в кулминация, когато и човекът чува тайнствените пролетни приказки, които одухотворената природа нашепва...

Ромоленото на дъжда сякаш интуитивно се усеща и сетивно чрез началните повторения във всяка строфа, и в музикалното звучене на стиха.

Но човешкото настроение не може да бъде вечно ведро. Лирическият герой носи чувствителна душа, а тя преживява многостранно и разнообразно. Уловени са ритмичните нюанси на подобни емоции в последната строфа. Мажорното звучене е сменено с елегично. Пролетният дъжд напомня и преживявания, изпълнени „със сълзи, възторг и уплаха“, той не може постоянно да бъде крепител на душевното равновесие за една ранима и крехка психика. Измамно е сякаш усещането, че пролетта може да поддържа постоянно радостни чувства. Пролетният дъжд е временно явление и както в природата се извършват непрекъснати промени, така е и с човека, защото и той е дете на майката-природа и живее в хармонично единение с нея...

„Тихият пролетен дъжд“ — едно изящно песенно стихотворение...

ЗА ЛЮБОВТА ПРЕГРАДИ НЯМА!

„Крадецът на праскови“ — Емилиян Станев

Любовта... най-прекрасното чувство, с което боже-ството е дарило хората. То спохожда понякога внезапно човека. Любовта пламва като пожар...

Познавачът на човешката душа Емилиян Станев създава една незабравима история — за жената на полковника и сръбския пленник в „Крадецът на праскови“.

Бившата учителка Елисавета — една достойна и красива жена — задоволена в брака си с полковник — комендант на града. Обслужвана от слугиня и от ординареца на мъжа си, тя не може да се оплаче от нищо. Не, всъщност има от какво. Суровият ѝ съпруг е сприхав и груб, сърцето му е студено, любов между тях няма. А нали най-важното в живота е топлинката на любовта!

И ето че тя внезапно нахлува като пълноводна река в невзрачните дни на Лиза. Любимият ѝ не е от висшето общество, няма парите и общественото положение на съпруга ѝ. Защото е обикновен сръбски пленник, откъснал праскови от градината на полковника — от глад. Учител по физика, пометен от стихията на войната. Някакви необясними чувства привличат двамата. Не могат да им устоят. Изплашена, Лиза се бори със себе си — тя е почтена жена, а връзката им е забранена и опасна. Трябва да скъса! Но тогава няма ли да се върне мъчителната пустота и празнота в живота

й? Учудва я мисълта, че сякаш е чакала този мъж... Това е чувството, когато човек е срещал този, който е предопределен от съдбата за него.

За такава любов прегради няма. Тя е силна и вечна. Иво сякаш е понесъл любимата си в неznайни приказни светове и въпреки волята си тя отново и отново отива тайно в градината, където той я чака. „Трябва да ви виждам“ — шепне той. Всички морални закони и забрани са безсилни. Остава само „възраждащата магия“ на любовта. Вече Лиза не се измъчва от съвестта си, не се срамува от себе си. Тя обича! Не може да се откаже от любовта си, „дори и самият Бог да застане срещу нея“.

А Иво забравя, че е жалък пленник с неизвестна съдба. Той обича! Историята завършва трагично — със смъртта на двамата. Защото условията, при които живеят, не могат да им дарят свободна лобов. Но тя ги е окрилила, възвисила ги е духовно, доказала е, че за нея прегради няма! А това малко ли е? Въпреки смъртта любовта е победила! Въпреки!

НУЖДАТА ОПРАВДАВА ЛИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА?

„Песен за човека“ — Никола Вапцаров

„Целта оправдава средствата“ е девиз на йезуитите през средновековието, с който те оправдават жестоката тираничност на църквата в ония тъмни векове.

Би ли оправдала обаче нуждата едно престъпление? Понякога човек изпада в тежки състояния, трудни обстоятелства правят живота му непоносим. Послабият прибягва до крайности, ожесточеният става престъпник. Но изход ли е това от кризата?

Подобен проблем поставя Никола Вапцаров в стихотворението „Песен за човека“. В поетичен диалог между лирическият герой и дама от висшето общество се води диспут на тема „Човекът във новото време“. Според героинята престъпникът си остава такъв за цял живот. „Аз мразя човека“ — заявява тя. А лирическият герой — опонент на дамата — вярва в доброто начало у всекиго.

Поетът обяснява кои са причините за престъпленията на типажа, за когото се говори. Това са тежките социални условия. Беднякът се полакомява за парите на баща си и го убива, за да ги вземе. Оправдава ли нуждата средствата? И престъплението? Не, разбира се. Но остава ли осъденият на смърт престъпник такъв до края на живота си? Според поета

в затвора попаднал на хора
и станал
човек.

Той осъзнава вината си — нещо, към което хората винаги трябва да се стремят, когато сгрешат. В случая вината на героя е свързана със социални причини. Той сам изповядва:

Не стига ти хляба,
залитнеш от мъка
и стъпиш в погрешност на гнило.

Въпреки това обаче не можем да приемем, че подобна личност няма собствена вина. Нуждата не оправдава престъплението. Човек трябва да умее да се контролира и да се справя с трудностите в живота, без да стига до нежелани крайности, особено пък до престъпления.

Поетът вярва в доброто у всекиго, читателят — също. В стихотворението се доказва, че всеки е длъжен да понесе своята лична отговорност за постъпките си, още повече ако са във вреда на обществото. Убиецът е осъден на смърт — сурово наказание. Но във финалните строфи звучат оптимистични нотки. У престъпника е настъпило духовно просветление. Той не изпитва злоба към своите съдници. Превъзмогнал е себе си и е готов да приеме спокойно смъртта, дори запява песен... Читателят приема тази развързка като правдоподобна. Тържествува вярата в доброто. Контрастни са чувствата на разказвача — лирически герой и на дамата — отрицателен типаж. Докато той се възхищава от положителната промяна у престъпника, дамата изпада в някакъв транс и крещи истерично, че това било ужасно...

Тезата на лирическия герой не е ли теза на самия автор? Филантропът също ще я възприеме. Без да

счита, че нуждата може да оправдае едно престъпление, той вярва в позитивното начало и ще се съгласи с тази теза. Авторът внушава, че когато човек приема наказанието за погрешните си стъпки, но има сили да запее като престъпника в случая пред смъртта си химн на вярата в доброто,

това е прекрасно, нали?

Прекрасно е да надмогнеш себе си, да осмислиш грешките си и да приемеш възмездието с осъзната вина и чиста съвест!

ЛЕЛЕЯНИ

СПОМЕНИ

КОДОВОТО НАЗВАНИЕ НА МОЯТА ПРОФЕСИЯ Е „ЛЮБОВ“

Пред 24 май

Пред светлия празник мислено идат към мене моите ученици. Магията на спомена дава сили в объркания ни свят. И ражда доброта. И вяра.

По цветни алеи се задават те — стотиците мои деца. Празничното слънце запалва пожарите на Спомена. Звъни у мене някогашната училищна камбанка, която ни е сбирала с обич. Нищо не ми е нужно освен възкресението на Спомена.

По пъстроцветни друми идете вие, скъпи на сърцето ми, с които през годините на моята пролет жадно разлиствахме чудните книжки, разтваряхме театрални завеси. За да повярваме, че доброто ще спаси света!

Светлите слънчица на вашето детство ми дават сили и днес, простила на тия, които са ме жигосвали несправедливо — от завист или от неразбиране. Вече нищо не ми е нужно освен завръщането...

По вити пътеки идат моите деца и поемат щафетата от мене. Преглъщат шепа вода от моя животворен извор. Аз пък поемам от тях подмладяваща живителна капчица. Кръговратът на живота... Усещам своето прераждане чрез поколенията, на които съм отдала сърцето и живота си. Пролетес, лете, есенес, зимъс те винаги крачат мислено към мене. Над нас трепти съкровеният спомен за ученическия чин, на който е седяло едно добро дете с очи, вперени към големия

Живот. Споменът за оня приказен дворец — Училището — дава сили и вдъхва надежда.

Имало е взаимни горчилки и там, между нас, но сме си подавали ръце и сме си прощавали взаимно. За да закрачим рамо до рамо. Една голяма крачка и две ситни до нея. Една малка ръчица, доверчиво вплетена в моята. Ето къде е разковничето на моята професия!

По белоснежни пъртини, по дъхави пътечки, по цветни друми те идат към мене — учениците ми, станали смисъл на моя скромен живот.

Поемаме заедно към извора на Спомена за глътка светена вода. Над нас лети една книжка пъстропера, кръжат жар-птици. Светлата омая на Спомена ни кани на своето велико тържество.

Вие, деца мои, сте забързани във своя възход със самочувствието на господари на съдбата си, зареяни към космически висини. Аз мъдро осмислям някогашните си щастливи мигове.

Нека ви закриля, скъпи мои, обичта ми!

Честит празник!

ЧОВЕКЪТ, КОЙТО СЪЗИЖДА БЪДЕЩЕТО!

Учителят!

Той не само дава знания. Той създава човека!

Детето иска от него да бъде доблестен, честен, справедлив. А е трудно изкуството да се отсъжда справедливо. Големите политици и дипломати на нашето време се затрудняват, та какво остава за скромния учител... Но той е длъжен повече от всички. Пред всеки човек стои образът на един учител, излъгвал благо родство и внимание наред с възискателността.

Сложни и деликатни са нишките, които свързват преподавателя с ученика. Учителят оставя следи в душата на ученика, ако е доказал личните си научни познания. Но двойно по-дълбоки са следите, ако е бил добър педагог. Лугайки се в криволичещите пътеки на своите житейски грешки, детето тръгва по вярна пътека, стиснало доверчиво моята топла ръка. То пак ще греши, защото му липсва жизнен опит. Но ще се опира на мене и ще бъдем заедно и в класната стая, и вън от нея.

Не е лесно да обичаш детето и едновременно с това да бъдеш възискателен към него. Какво възшебно въздействие има например умението да се извиниш пред класа, да признаеш грешката си!

Любовта към подрастващите от ученическия чин е първото задължително условие в моята професия. Усетил тая любов, ученикът чувства учителя близо до себе си. Но съвсем не като интимен приятел, когото потупва по рамото...

Обичта и дистанцията, обичта наред със сериозните изисквания. Ето къде е разковничето!...

Учениците черпят от учителевия извор на знанията и добротата, окрилени от неговата привързаност към тях. Учителят черпи от извора доверието към него в класната стая. Два непресъхващи извора. Със светена вода.

Честит празник, скъпи колеги и мои ученици!

ВЪРВИ, НАРОДЕ ВЪЗРОДЕНИ!

Майското слънце свежо те ръси с благодат. В предпразничните дни минаваш край своето училище и чуваш детските гласчета да пеят „Върви, народе възродени“. Нещо те тегли натам. Портиерът строго те пита коя си, накъде си се запътила. Обясняваш нещо притеснено, като си помисляш, че човекът има право. Пропуща те.

Ето я твоята класна стая. Зад твоята катедра стои млада енергична личност. Светът е неин, катедрата — вечна. Поглежда те разсеяно, после се запътва към тебе — да не би да си бабата на Стефчо, откога те чака. Не? Жалко, защото той, Стефан има толкова провинения, че... А, работили сте тука? Много мило...

В дирекцията си спомнят за тебе. О, колко добре изглеждаш! Такъв свеж вид. Искали да те поканят на тържеството за празника, но никой не знаел телефона ти, нито адреса. Чудесно, че сама си дошла. Винаги си добре дошла, трябва да знаеш. Ти толкова си дала на това училище, те винаги те споменават...

Звъни телефонът. Припряно влиза някой и търси

решение на проблема си. Толкова си вътре в нещата, че ти се иска да отвориш уста и да се намесиш. Мечти, стремежи, амбиции, щастливи мигове — всичко твое е тук. До болка позната атмосфера и все пак — различна. Дъхът ти секва, но премълчаваш. Отново те убеждават, че си свежа като майска роза, че изглеждаш идеално като младенец. Как си иначе, как са внучетата... Отново някой чука настойчиво.

Още веднъж вдъхваш въздуха, без който някога не си могла да живееш и си тръгваш. Извиняват се, че в тая залисия пред празника, нали разбираш, такава бъркотия е, но ще те чакат на тържеството и винаги когато...

Отначало ти нагорчава, после философски се убеждаваш, че това е животът. Така човечеството върви по стръмния си път поколение след поколение. Предаваме щафетата с треперящи ръце, поемат я от нас младоци, жизнени и енергични със самочувствието на откриватели и господари на света, за да я подадат след време, което се е изнизало така неусетно, невероятно жестоко бързо! Ако можеше да го върнем, бихме избегнали едни кои си грешки, бихме постигнали... е-хе! Но това ще го направят нашите деца — още по-смели и дръзки, после техните деца — по-самонадеяни и знаещи. Така човечеството изминава пътя на познанието не в рамките на един човешки живот.

Иначе — докато си зад катедрата или сред децата, или на сцената на живота въобще, не си помисляш за оня миг, описан по-горе, той е бил някъде далеч-далеч в космическите висини.

Прихващаш се за болния си кръст, пристъпяш с болните си крака и си мислиш, че то само една глава

ти е останала вече здрава и две ръце. Главата и ръцете, с които си изкарвал хляба си. И любовта към децата.

Припомняш си заветните думи на Стефан Цанев към младите: „Да не забравят, че и те ще остарееят!“. Поемаш полека под златните лъчи на майското слънце. Догонват те детските гласове и те изпълват със свежи чувства:

**ВЪРВИ, НАРОДЕ ВЪЗРОДЕНИ!
ЧЕСТИТ ПРАЗНИК!**

ТОЙ, УЧИТЕЛЯТ...

Учителят... Той дава знания, но създава и бъдещия човек. Да обича предмета му не зависи само от наклонностите на ученика, но и от отношението на учителя към ученическата аудитория. Усвояват се с лекота знанията, преподадени от добър учител. А кой учител е добър? Добре подготвеният специалист? Да. Но той трябва да бъде и Човек с главна буква. Ала да бъде с добро сърце не означава да е добряк, който разрешава всичко на „демократизираните“ си ученици. Да изисква, но и да умее да прощава. Да бъде принципен, но и да прави компромиси, ако това се налага.

България е духовна страна. Първоучителите Кирил и Методий ни дариха уникално писмено слово, учениците им създадоха школи, в които азбукарчетата се учеха да пишат и сричат тогава, когато Европа през оня далечен IX век беше безпросветна, защото трудно се усвоява писмото на един мъртъв език — латинския...

През вековете на османското иго нямаше българска държава, но имаше български училища. На тържествения годишен изпит в училището на една Рада Госпожина присъства цяла Бяла черква от пиетет към науката и просветата.

Титаните на национално-освободителното движение Васил Левски и Христо Ботев бяха учители, както и голяма част от нашите възрожденци. Учета и на писмо, и на бунт. Чинтулов написа своите бунтовни песни и засвири с цигулката си в класната стая, където първи неговите ученици запяха: „Всички на оръжие!“ Иван Вазов попита едно слабичко детенце: „Къде под мишница с тази малка книжчица?“ А то отвърна: „Книга да се уча, добро да сполуча“. Пак той, големият поет на България, изрече проникателно, че не камъните правят училището, а учителят.

И днес учителят е на своя пост. В културните традиции на България, не на „тази страна“ учителят винаги е бил уважавана и почитана личност, комуто народът сваля шапка. Единствено ние, българите, имаме празник, на който славим просвещението и изразяваме обичта и уважението си към азбуката на Кирил и Методий, която нечие скудоумие и дебилност ни посъветва да заменим с латиница.

Приеми цветята на благодарност, учителю, от своите ученици и от техните родители, които също си учил. Бъди зад святата учителска катедра все така благороден като на пиедестал, където те е поставил народът от памтивека!

Приеми поклон от своите ученици — надежда българска!

БЕЗ ДОБРА ТРАДИЦИЯ НЕ СЕ ГРАДИ ДОБРО БЪДЕЩЕ!

Скоро ще зазвъни школският звънец, макар вече не с меден, а с механичен авук. Старото се заменя с ново. Но днешната детска глъчка не е по-различна от вчерашната.

А кое е по-различно? Разкрепостеното мислене, освободеното слово, изчистеното от политически поръчки обучение. Но в училищните дела пак нещо „куца“. В известен смисъл това е криворазбраната демокрация, превръщаща се в слободия за ученика. Той се чувства „свободен“ да възрази арогантно на учителя, не се смята длъжен да спазва училищния правилник и така подчертава, че е „свободна“ личност.

Наскоро чух разговор между ученици, които иронизираха учителката си, че се „правела“ на културна и се обръщала към тях с „моля ви“, „ако обичате“ и т. н., а сега времената не били „такива“. Младостта винаги е малко ексцентрична и конфронтираща се с педагози и родители. Но има една чудотворна връзка между тях, назована с кодовото название на моята професия, а то е „ЛЮБОВ“. Много стара е тази връзка — един космически лъч от учителската катедра към ученическия чин...

Скоро срещнах някогашен мой ученик. Изникна спомен. Изпитвах този нов в класа ученик пред черната дъска (според тогавашните методи). Той мълчи. Работи добре върху граматическата задача на дъската, но не говори. Питам го защо — явно има знания. Отговорът беше: „Когато съм пред черната дъска, се

чувствам като пред съд“. От тогава престанах да „вадя“ ученици пред моя съд...

Спря ме и една девойка. Тя ми припомни: „Аз съм онова момиче, което поради преживян стрес все мълчеше, когато учителите го изпитваха. Вие почнахте да ми поставяте въпросите писмено, аз пишех и се адаптирах, отпуснах се и проговорих“...

Така се учехме взаимно. Не искам да идеализирам „доброто старо време“. На литературна среща съвременни ученици беседваха с мене умно, намерихме общ език. Питам обаче за любим автор. Стивън Кинг.

Червен семафор, книгоиздатели, сеячи на духовност! Да не бъде късно да си задаваме въпроса: „О, неразумни, поради что?“...

Залитането по чужди образователни методи не бива да бъде за сметка на здравата родна традиция. Не всичко чуждо е добро! Например прекалената употреба на тестове задържа развитието на устното слово!

Ако доброто „ново“, което приветствам, приеме нещо от „доброто старо“, нашата утвърдена демократична образователна система само ще спечели. А ние доказваме, че тя е с положителни корени от успехите на българските ученици по международни конкурси и състезания.

Корените са положени още от времето на светите братя Кирил и Методий и техните ученици, създали демократични школи с ученолюбиви азбукарчета, а по-нататък по време на вековното робство — когато не е имало българска държава, но е имало български училища.

Без традициите, дошли от миналото, бъдеще не се гради!

МОЯТА ЛИЧНА ВИНА

Не ви ли прави впечатление колко много българинът говори — по стъгди и мегдани, кръгли маси, форуми... И все компетентно — вещь е по всякакви въпроси. Бутнат му наред улицата микрофон — готов е със становище, мнение, съвет. Гледам — ами това са все мои ученици. Развила съм им логическото мислене и емоционално-образната им изразност, научила съм ги да говорят.

Когато победи демокрацията, те вдъхновено доказваха по митингите, че тоталитаризмът е мъртъв и бъдещето е тяхно. Повярвахме, че небето е синьо. После? Нещо се посъсипа, разклати се. На трибуните — други мои ученици. И на тях повярвахме, че кръвта е червена. Гласувахме този път за тях — обновени, нови-новенички. После? Срина се държавата отново. Но тази държава не престана да бъде говорилня. Хайде сега огря ни жълтото слънце. Да, ама нещо хлябът пак не ни достига. А иначе — двуполюсни, триполюсни усърдно се плюят с цветисти изрази, никой в нищо не отстъпва. Акъллии — колкото щещ, консенсус няма. Приказват, наддумват се — ту гладко и стилно, ту в емоционален балкански тон. Научила съм ги да говорят!

А на какво не съм успяла да ги науча ли?

На действеност и деловитост мълчалива в полза на народа и на държавата. А по отношение на личните си интереси — не се съмнявам, че тези политически мъже са достатъчно делови.

Вземат властта, сдават я, пак я вземат под различни цветове дрешки — все с много приказки, но никой от тях зъб не обелва за вина някаква. Поемам я аз — вината е моя за онова, на което не съм ви научила, мили мои ученици — настоящи държавни мъже и политици!

ЛЕЛЕЯНИ СПОМЕНИ

- Ш — Шумно детско ято, весело и възторжено.
- К — Камбанка звучна, окичена с бръшлян и здравец в първия учебен ден.
- О — Островът на знанието — училището — остров на съкровищата...
- Л — Любовта ми към вас, мои ученици...
- О — Още гори у мене споменът като жив.

В школото цъфна младостта ми, избуя зрелостта ми, там останаха моите пролети, лета, есени и зими. В нашата класна стая с моите ученици се радвахме на морската пролет с веселия грач на гларусите. През белите зими потъвахме в света на мъдрите книги. През босоногото лято вие изхвърчавахте към топлия бряг на морето и кацахте загорели и пораснали отново в училищния двор наесен с пъстра китка цвете за мене...

Пак ни приютяваше старият магьосник — училището, където в разбунения кошер на вашата фантазия се раждаха най-хубавите ви съчинения. Не, не идеализирам спомените. Не съм забравила нито трудностите, нито спъникамъчетата.

Журналистка ме попита веднъж какво е моето педагогическо кредо. „Обич и възискателност към учениците“ — отвърнах. „Ама защо възискателност? Не може ли само обич?“ Не, не може. Без възискателност не се възпитават отговорни личности. Ако не изискваш от малкия ученик, обичайки го, ако не го научиш да

бъде строг към себе си, няма да ти бъде благодарен по-късно за това, че си омесил характера му мекушав и захаросан. Такова трябва да бъде и майчиното и бащино кредо, за да сме единни във възпитанието.

А иначе ние с моите ученици може дълго да не сме се срещали, но когато се видим, си знаем, че винаги сме се обичали.

Ш — Шепот, моят тих шепот в свещения учебен кабинет, шепот, който достигаше до юношите като магическо обаяние, отварящо дверите на науката.

К — Класната стая във вълшебния дворец на моя живот.

О — Обич, която ви раздавах с пълни шепи, скъпи мои!

Л — Лелеян спомен, незабравим, вечен...

О — Оставам завинаги с вас!

Съдържание

ЗНАЙ СВОЯ РОД И ЕЗИК	5
С какво българската история и култура утвърждават самочувствието ни на български граждани	7
„Нека, но ний знаем, че в нашто недавно има нещо ново, свети нещо славно“	9
Как хубаво си ти, отечество!	11
Моята родина	13
Будители народни!	14
Предизвикателствата на чуждия свят	16
Алиенацията	18
Там, където... ..	19
БОБЕНА ЧОРБА ЗА ДУШАТА	21
За свободата	23
„Животът иска така“ — да му се подчиним ли или да му се противопоставим?	25
Добротата като негативност	26
Завистта	27
Влиянието на забраните върху развитието на личността	29
Тайната — вечното човешко предизвикателство	31
Корабът на илюзиите пътува... ..	33
След победата	34
Скромност и нахалство	35
За насилието	37
За опаката страна на благотворителността	39
Всички сме пленници — на себе си, на вещите, на другите ..	41
Приятелят	43
ТИ, ЧОВЕКО!	45
Човекът — привилегировано същество или едно от създанията на природата	47
Какво бих направил, за да стане земята по-добро място за живеене	49
Природата и ние	50
Ограбеният свят на човека	52
Поезията	54
Музиката — езикът на вселената	55

Театърът	57
Век след век... ..	58

РАЗМИСЛИ ВЪРХУ СЛОВА НА ДРЕВНИ МЪДРЕЦИ 61

За да предвидим бъдещето, трябва да знаем миналото	63
Не оставайте никому длъжни	64
Не се противете на злото	67
На великите са отредени велики изпитания	69
Едно е да говориш много, друго е да кажеш нещо	71
По-добре е да си прост и честен, отколкото умен и лъжлив ..	73
Думата лекува гнева	74
По-добре врабче в ръката, отколкото сокол в небесата	76
Всеки има своята голгота	77

ЕСЕТА ВЪРХУ ЛИТЕРАТУРНИ ТВОРБИ И ТВОРЦИ. 79

„Голи са без книги всички народи“	81
Моята представа за Паисий Хилендарски	83
Николчовците в нашия живот	85
Ботев и ние	87
„Къде си, вярна ти любов народна?“	89
Пътят на българина от робството към свободата	91
Те са безсмъртни!	93
Човекът и природата	95
Щастливецо, щастливецо, къде си?	98
Българинът пътува... ..	99
Семейството и детските страдания	100
Изкушението	102
„Тихият пролетен дъжд“	103
За любовта прегради няма!	105
Нуждата оправдава ли престъпленията?	107

ЛЕЛЕЯНИ СПОМЕНИ..... 111

Кодовото название на моята професия е „любов“	113
Човекът, който съзижда бъдещето!	115
Върви, народе възродени!	116
Той, учителят.....	118
Без добра традиция не се гради добро бъдеще!	120
Моята лична вина	122
Лелеяни спомени	124

Катя Бакърджијева

60 Есета за вас, ученици!

Българска, първо издание

Рисунка на корицата: Сия Николова
Предпечатна подготовка: Йорданка Богдева

Издателство: СЛАВЕНА